Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 200 (11998) | 1982 чылдың август 27, пятница | 1925 чылда үндезилеттингеН | Өртээ 3 коп.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

«Чоннуң кадын камгалаарын экижидер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели доктаал хүлээп алган.

Партия болгаш совет органнар, кадык камгалал органнары, министерстволар, ведомстволар болгаш хөй-ниити организациялары партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кадык камгалалының айтырыгларының талазы-биле доктаалдарын күүседири-биле чогуур ажылды чорутканын демдеглээн.

Кадык камгалалының талазында партияның болгаш чазактың чорудуп турар социал-экономиктыг улуг хемчегленирниң ачызында совет кижилериниң кадынының байдалында таарымчалыг түүнелдер чедип алдынган. Кадык камгалалының материал-техниктыг баазазы дыка хөгжээн. Стационарлыг албан черлериниң четкизинге 1978—1981 чылдарда 243,8 муң орун немешкен болган 3384 муң орун болган, эолчегде 481,6 муң кижини күлээп алыр амбулатор-поликлиника албан черлерин туткан, көдээде 1240 амбулаториялар-ны туткан. Өөредилге черлеринге 190 муң ажыг эмчилерни болгаш медицинаның ортумак эртемнит 508 муң ажылдакчыларын белетээн.

Кадык камгалалының эге звеноларынга —поликлиникаларга, медицинаның дүргеН болгаш соңгаарладың болбас дузазын чедирер албан черлеринге, көдээде участоктар эмнелгелеринге болгаш амбулаторияларга медицина дузазын чедирериниң деңнели бедип, аарыг кижилерни, аппарат, инструмент болгаш лаборатория шинчилээшкини-биле эмнээриниң аргаларын медицина практиказынга улам калбаа-биле ажыглап, девискээрлериниң терапевт болгаш педиатр эмнелге участоктарының ажылын чингедип турар, оларны эмчилер-биле четчелээри эки-эзин. Кадык камгалалының албан черлери аарыгларны болдурбас болгаш чоннуң диспансеризастаар талазы-биле хемчегленирни боттандырып чорударынче улут кичээнгейни салып турар апарган.

Специализастаан медицина дузалаачылары улам калбарган. Кардиология албаның тургусканы. Хереженнериң болгаш чаштарның кадын камгалаарын экижидериниң хемчегленирни чорудуп турар. Медицина кадрларын белеткээриниң болгаш мергежилин бедидериниң системазы сайзырангайжып орар. Аарыгны тодарадырының болгаш эмнээриниң чаа методтарын эртемденнер ажылдап кылган, ол аргаларны медицина албан черлериниң практиказынга улам калбаа-биле ажыглап турар.

Ынчалзажок чоннуң кадык камгалаар талазы-биле ажылдың шынарын бедидериниң аргалары ыракта-ла долдур ажыглаттынмайн турарын демдеглээн. Эмнелгелериниң, поликлиникаларының, көдээ амбулаторияларының, медицинаның дүргеН дузазын чедирер албан черлериниң ажылын организастап турарында, профилактика ажылын чорудуп турарында четпестерни өскүм чайладып турар. Аарыгларны болдурбазының талазы-биле эртем шинчилелдери болур-чогууру-биле хөгжүвейн турар. Кадык камгалалының эге звеноларының албан черлери амгы үеним медицина дериг-херексел-ди-биле четпес чепсегленген.

ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелери санитар-кадыкшылыг хемчегленирниң комплекстиг планнарын долу хемчээлге боттандырып турар. Кадык камгалал албан черлериниң чамдык эргежок чугула эм болур препараттарга негелдеп долдур хандырылынмайн турар, эм чүүлдериниң бар курлавырларын дужаарының, хуваарының болгаш ажыглаарының хуусаларын үреп турар.

Дыка хөй министерстволар болгаш ведомстволар кадык камгалалының албан черлери чамдык эмнерин болгаш медицина техниказының кылыларын, санитар автомобильдерин, бээр талазы-биле онаалдаларны күүсетпейн келген. Уругларны чемниң тускай продуктуларын бүдүрериниң оожум өстүрүп турар.

ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерстводу, чер-черниң партия болгаш совет органнары медицина кадрлары-биле ажылда улут четпестерни чайлаттаан. Медицина ажылдакчылары боттарының албан-хүлээлгезин үрээр фактылар бар болуп, ол чорук чоннуң чөптүг хомудалдарын болдуруп турар. Медицина кадрларын быжыглаар, оларга эргежок чугула күш-ажылчы болгаш чурталга-амыдырал байдалдарын тургузар талазы-биле чогуур хемчегленирни боттандырбайн турар.

Чоннуң кадынын камгалаарын улам ынай экижидер ажылды партияның XXVI съездизиниң салган эң чугуза сорулгаларының биреэзи кылдыр саналаш, «Чоннуң кадык камгалалын улам ынай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы-биле доктааттынган онаалдаларны күүседир талазы-биле ажылды уламчылаарын, чонга медицина дузаламчызын организастаарын сайзырангайжыдар немелде хемчеглерни профэвилел, комсомол болгаш өскедаа хөй-ниити организациялары-биле кады боттандырып чорударын хандырарын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга болгаш обкомнарынга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге, улус депутаттарының крайлар болгаш областар Советтериниң күүскомнарынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

Аарыгларны баш удур болдурбазын улам күштелдиреринче, бертинер чорукту болдурбазынче, долгандыр турар чүүлдерни кадыкшылдарынче, ажылдаарының, амыдырал-чурталганың болгаш дыштанылганың байдалдарын экижидеринче, кадыкшылды камгалап, быжыглаарын совет кижилерни медерелдиг көөрүнге кижизидиринче кичээнгейни угландырар. Эмнелгелерни, поликлиникаларны, амбулаториялары, аптекаларны, медицина техниказын септээр бүдүрүлгелерни болгаш кадык камгалалының өскедаа тудугларын, а ол ышкаш медицина бүдүрүлгелерин тударының доктааттынган планнарын күүседир база ажыглалга чогуур хуусаларында кирер дээш немелде хемчеглерни алыр. Кадык камгалалының удуртукчу кадрларын шилиирин экижидер, оларның профессионал болгаш албан-хүлээлгезин күүседири дээш, чонга медицина дузаламчызының шынары болгаш культуразы дээш харысалгазын бедидер, Совет Эвилелиниң эмчилериниң дакгыраан үреэр чорукту, аарыг кижилерни кичээнгей чок көөр, албан-дужаалын хууда сорулгаларга ажыглаар чорукту шиитпирлип-биле болдурбас ужурлуг. Кадык камгалалдың албан черлериниң ажылының калбак билдингир чоруун хандырып, оларның удуртукчуларының чөп мурнунга отчёдун үргулчу чорудар. Кадык камгалал органнарының ажылын партия болгаш совет организацияларга чугаалажып көөр. Эмчилерге, ортумак медицина ажылдакчыларына болгаш фармацевтика ажылдакчыларына, ылангыя кадык камгалалының көдээ албан черлеринде ажылдап турар ыныс кижилериниң ажылдаарына болгаш чурттаарына чогуур байдалдарны тургузарының хемчеглерни алыр.

Чоннуң кадыкшылын камгалаар талазы-биле ажылдың ажыктының бедидер, чүрек-дамыр, онкологтуг, өкпе, эндокриннинг, нерви болгаш өскедаа аарыгларлыг кижилерни баш удур болдурбас, чогуур үезинде илередир, эки эмнээр болгаш оларның ажылдаар аргазын катап тургузар сорулга-биле ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерстводунга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге сүмелээри болза:

кадык камгалалын башкарарын сайзырангайжыдар, эмчи амбулаторияларының четкилерин калбартыр, медицинаның дүргеН болгаш соңгаарладың болбас дузаламчызын калбартыр талазы-биле хемчеглерни көдээ районнарга боттандырып чорудар;

амбулатория-поликлиника албан черлериниң профилактиктыг ажылын күштелдирер, улуг-улуг поликлиникаларның составынга профилактика салбырларын организастаар, эмнелге-профилактика албан черлериниң ажылында тудуш холбаалыг чорукту сайзырангайжыдар;

чоннуң, хамыктың мурнунда хереженнерниң болгаш бичин уругларның профилактиктыг шинчилгелериниң болгаш диспансерлээшкинин шыпарып бедидер, медицина-генетика консультацияларының четкилерин калбартыр болгаш ажылын сайзырангайжыдар, алээде уругларның болгаш аныяктарның ортузунга эмнелге-кадыкшылыга ажылдарын күштолдирер;

школа назы четпээн уругларга албан черлеринде уругларның медицина хандырылгазын экижидер, уругларның кадыынын байдалын болгаш кадыкшылыга хемчеглерни чорудуп турарын доктаамал хайгааралын хандырарынче онза кичээнгей салыр;

медицинаның дээди өөредилге черлерине, артем-шинчилел институттарына, улуг-улуг профилактиктыг эмнелгелерге үнделээш, он бирги беш чылда болгаш оон соондаа чылдарда консультациялар-диагностика поликлиникаларын (салбырларын) организастаар;

медицинаның дээди өөредилге черлериниң болгаш артем-шинчилел институттарының бедик мергежилдиг специалистерипиң чонну девискээр аймының поликлиникаларына болгаш медицина-санитар кезектеринге үргулчу консультация кылып, хүлээп алышкын кылырын болгаш специалистерни көдээ эмнелге-профилактика албан черлеринче үнүүшкүнерни хандырар;

1983-1987 чылдарда республикаларның, крайларның болгаш областарның эмнелгелеринге чүрек-дамыр аарыгларын баш удур шинчип, илередири-биле дистанция-диагностика кабинеттерин (төптөрин) организастаарын боттандырар болгаш оларны чогуур аппаратура-биле дериир;

күрүненик санитар хайгааралының, хамыктың мурнунда көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин болгаш үлетпүр гигиеназының талазы биле хайгааралын дээштиин күштелдирер, санитар-гигиеналыг дүрүмнерни болгаш норма-чижектерни доктаамал сайзырангайжылар, көдээде санитар-эпидемиологтуг станцияларны быжыглаар, оларга районнар аразының лабораторияларын тургузар талазы-биле хемчеглерни алыр.

Калбаа-биле ажыглаттынып турар эм-таннарны бүдүрүп үндүрерин дыка көвүделирип, оларны үлүк-соксаал чокка бээрин хандырарын, кадык камгалал албан черлериниң болгаш чоннуң оларга хереглелин улам долдур хандырарын ССРЭ-ниң Медицина үлетпүрүнүн министерстводунга болгаш Кадык камгалал министерстводунга доктаал хүлээндирип турар. Эмнелге практиказынга ажыглаарынга таарымчалыг хевир болгаш хап-сава-биле эм үүлдерин кылып үндүрериниң калбартырының хемчеглерни алыр. Бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларының эмнерни кылып үндүрер планнарны оларны чорудуп бээриниң талазы-биле керээлерде айыттынган хүлээлгелер ёзугаар күүседири дээш харысалгазын бедидер. Аптека албан черлериниң четкилерин улам калбартыр-

(Уланчызы 2-ги арында).

Бүгүн «Шын» солун КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН Кыргыс Дембирелдиң ог-бүле звеносунуң чедишкининге турасказадып көөрүген.

Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң чоланчызы Кыргыс Дембирел бодунуң эзлчеглиг шөлээзинин үезинде совхозтуң дирекциязы-биле он тонна сигген белетизээр иерээ чаргаш, бодунуң ог-бүлезиниң кежигүннери-биле кады 21 тонна сигенни белетизээн болгаш оя ажылын эм-даа уламчылавышаан.

Ажыл-иштиң эктивчилериндеН үлегер алыңар!

ҮЕНИ МУРНААН

Сельхозтехкүркомнуң Кызылда транспорт бүдүрүлгезинин чоланчызы В. И. Виноградов ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оонга күш-ажылчы чедишкиннериг ужуражыр бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Сөглээн сөзүн ажыл-херек кызынга көргүзүп дээш Василий Иванович чыл эгезинден бээр хүн бүрү шалычы ажылдап келген түнелинде он бирги беш чылдың ийи чылының планныг онаалдаларын күүсеткен, ам 1983 чылдың март айнын үлүүн күүседип турар.

Мурнакчы чоланчы пландан ажыг үүс муң ажыг тонна-километрин ажылдап кылган, 740 литр кывар-чаар материалдарны камнап алган.

Т. ХЕРТЕК.

БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮ БЕДЭЭН

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның Чоон-Хемчикте № 3 мехколонназының Монгуш Кан-оолга удурткан он ийи кижи составтыг бригадазы эки ажылдап турар.

Бригада керээзин ёзугаар ажылдап турар бригада бо чылдың эрткен чеди айларында багай эвес көргүзүглерлиг болган. Тудуг-монтаж ажылдарының планныг онаалдазын эрткен айларда 33 хуу ажыр күүсеткен. Ону күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенинин ачызында чедип алган.

Бистиң корр.

ШАК БҮРҮЗҮН...

Мал чемнериниң белеткелинге агаар-бойдустуң таарымчалыы-даа ажок, күстүң будуузу, каан хүннер. Байтайганың бедик даглариның бажы, оон менги харлары хүнге кылаңайнып чыдыр. Чаагай, күчүлүг даглар аккөк дээрниң хиндинче хандыр көрүп, улут бодалын бодаңганзыг. Мал чемнериниң белеткелинде эң хөй кижи күжү, көдээ ажыл-агый техниказы бо районда хаара туттунган. Кайы-даа булунга чеде бээрге, кайда-даа орудтарга чоруургa, буталар, хемчигештер ужунга баарга—кадыыр-биле сиген кескен, айыыр-биле сиген хөөннээн улуг-биче кижилер. «Бай-Тал» совхозка чеде бээривиске база мидыг болду. Совхозтуң кол агроному Николай Түлүшович Ак-Хуурак мал чемниң көргүзүглери-биле бисти тагыштырды.

— 450 тонна (план—390 тонна) сенажты салдывыс, 126 тонна (план—400 тонна) сигенни прессстедивис. Мал чемнериниң эң-не кол чүүл—сигген. Сиген белеткелинин планының күүселдезиниң иниитиниң малының кыштаглаашкы хамааржыр. Эрткен неделяның төнчүзүнге чедир 1220 тонна сигенни белеткеп алдывыс. Ол—планның 35 хуузу —деп, ол чугаалады.

«Бай-Тал» совхозтуң сугтаттыг, чайгаар үнген сиген шөлдериниңден дужут ажаап алыры белеп эвес. Ынчалзадаа күш-ажылга ынак ажылчылар хөрзүү байлак эвес, сай-даштыг черлерни ажаап-армглап, ону суттарып, сигенниң багай эвес дужудун ап турар.

Бедик күш-ажылдың үлегерин көргүзүп, социалистиг чарышка каш-даа удаа тиилеп келгенерге хол кадыыры-биле сиген кезип турар хереэженнер звеносу (удуртукчузу Кунгаа Дажы-Серен) хамааржыр. Бо звено каш чыл улаштыр мал чемниң белеткелинге ажылдап келген. Оон доктаамал кежигүннериниң аразында Оруспай Чыдымның, Лиза Достаннын, Галя Хаван-ооллуң, Клара Делгерниң, Минчеймаа Доржуның сиген кезери эң макталдыг.

Кунгаа Дажы-Серенниң сигенчилери августун эрткен ийи он хонуктарында 30 тонна сиген белеткээр турган, херек кырында 75 тонна сигенни белеткээн, мал чемниң белеткелин шалыпкын ёзу-биле ам-даа уламчылавышаан. Олар эрткен он хонукта мал чемниң белеткелинин социалистиг чарыжынга тиилээш, совхозтун профэвилел комитединиң 70 рубль актаалы-биле шаннаткан.

Иниитиниң малының кыштаглаашкынына магадылаллы тургузун, эрес-кежээ чоруу-биле социалистиг чарышка ылгалын турар он-оо сигенчилерни, мал чемни белеткежин турар өске-даа ажылчилерни демдеглеп болур. Планныг онаалдаларны херек кырында боттандырар дээш олар күш-ажылга эки үлегерин көргүзүп келгеннер. Ынчалзадаа «Бай-Тал» совхоз мал чемниниң белеткелинин темпизин бедидер, бо ажылче бүгү күштү мөөнүзээр талазы-биле чорудуп турар ажылы үеним негелдезинге дүүшпес. Сиген белеткелинде саадашкынар бар болуп артыышаан.

Ылангыя мадаа хараазында чижекти кирип көрээлинер. Сиген кезип турар механизаторлар Борис Агбаанның, Хурал-оол Базыр-ооллуң, Максим Чымбаның, Алексей Ламаның сиген кезер тракторларының шатунынары, бистери үрелип турар. Херек дериг-херекселдер-биле хандырылга үзүктелиштиккинниг. Районнар аразының Кызыл-Мажалыкта «Сельхозтехника» каттыжышкыны, совхозтуң дирекциязы мал чемниң белеткелинде, ажылдап турар механизаторларның ажылын үзүктелдирбезинин хемчеглерни долузу-биле алыры негеттинин турар. Бичин үрелиштиккинерни, четпес кезектерни уржуудан хой аът куштур техника халас турун алырга хомуданчыг болгай.

База ол ышкаш чамдык звеноларның, мал чемниң белеткелчилериниң белеткээн ажылының хемчээлин тодарадыр ажыл хожудан турар. Чижээ, хойжулардан, суурнуң чурттакчыларындан тургустунган звено (удуртукчузу совхозтуң мурнакчы суттатчыларының биреэзи Өлчей-оол Хертекович Саңдык) багай эвес ажылдап турар. Олар сөөлгү 20 хонукта үзүк-соксаал чокка ажылдап келгеннер. Айтырарывыска, хойжулар Орус-оол Кудай-Мерген, Кызыл-оол Хертек, Маңган Иргит бөгүмге чедир белеткээн сигеннинг иниитиниң хемчээлин бүлбес болган. Чүге даарге кыштагларда оларның дужүрген сигенин кым-даа хемчээн бербээн, Ужуру болза, ындыг бербас. Ажылдың түнелин, оон көргүзүглерин тодаратпаска, чарышка киржилге эрецгей болуру билдингир.

Мал чемниң белеткелинин тур-даа када турар турлаглаларының, дүштеп чемненир черлериниң чаныга көргүзүглер бижээн хуудустар, хаа солуннар үндүрүлгелери дээш өске-даа кыска агитация «Бай-Тал» совхозтуң сиген шөлдериниң девискээринде эксээш. Кижилериң хей-аъдын көдүрер, оларның куш-ажылынын, аная хамаарылгазының дугайында кеску агитацияны партия, профэвилел, комсомол организациялары база совхоз дирекциязы кичээнгейге ап, аная даянары үзеңчиг.

Совхозтуң ажыл-ишчилери мал чемниниң белеткелинин планын күүселир, кыштаглаашкынга магадылалды тургузар дээш улам шалыпкын ажылдап турар. Ол чугула иштин темпилп бедээн.

А. ОКСУР.

Мал чемниң белеткелинге— темп, шынар

Бии-Хемде «Саян» совхозтуң ажыл-ишчилери иниитиниң малынга эки шынарлыг, четчир саныыт мал чемни белеткээр дээш шудургу ажылдап турарлар. Ук ажыл-агый бо чылын 5540 тонна сиген белеткээр планының чартының бо хүннерде ажыра берген.

Чайгаар үнген болгаш таваан сигенден ангыда витаминиг сиген далганын кылыр ажыл база шуудаан. Ону А. Мятелетин болгаш Н. Фисенконун удуртканы звенолары 200 тоннаны бүдүрер планын бо хүннерде доозарыынче чоокшулааннар. АВМ-ниң машинистери С. Симаков, Ю. Тимчин болгаш оон-даа өскелер эзлчег нормазын 120—130 хуу күүселип, социалистиг чарыштың мурнуку олдуруунда чоруп турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талдан) АВМ ажылчыннары А. Мятелев, А. Попов, С. Симаков, Н. Винтовкин.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧУРТТУҢ ХОВУЛАРЫНДА

Чурттуң соңгу болгаш чөөн талакы районнарының ажылагыйлары тараа ажаап алышкынын агаар-бойдустуң нарын байдалдарында чорудуп турар: күштүг хаттар-биле аралаштыр үргулчу чаъстап турар, тараа ораштыр чыдып алган.

Кестиринишкинин болгаш бастырышкынны чогуур хуусаазында чорудар дээш механизаторлар техниканы билдилиг башкарып, шак бүрүзүн чөп ажыглаарын кызыдып турар. Казахстанның күр черлер областарының ажылагыйлары эрткен неделяда тараа кезидезинче киришкен. Россия Федерациязының мурнуу областарындан, Украинадан, Молдавиядан чүс-чүс механизаторлар күр-чержилерге дузалажыр чедип келген.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң сөөлгү медээзин ёзугаар алырга, чурттың иниитизи-биле таваанның болгаш тараа-бобы культураларны (кукуруза чокка) 64,7 миллион гектар шөлден кескен. Оларылга шөлүүнүң 55 хуузудур. Кестиниген шөлдериниң тараазының 87 хуузун бастырып алган.

Ажыл-агыйлар тараанны бастырарының болгаш ону күлээп алыр черлерже чорударының аразында улут үзүктелиштиккинин болдурбазын кызыдып, а хүлээп алышкын черлериниң ажылдакчылары тараалыг автопоездилерин дүн, хүн чок уткуп ап, тараазны сайгарып ажылдап турар.

Чурттың тараа курлавырлары кукуруза тараазының күсели-биле долдунар. Оон дужүдүн Узбекистанның ажылагыйлары ажаап ап эгелээн. Бастырышкынның түнелдери өөрүнүт: комсомолчуаныктарның кукуруза плантацияларын шефтээн хей-хей бригадалары болгаш звеноларының суттарылгалыг гектардан-на кукурузаның ортумаа-биле 100—110 центнер дужүдүн ажаап ап турар. Чурттың иниитизи-биле кукурузаны 3,8 миллион гектар шөлден ажаап алган.

Бо чылын дён-долгунентиң эки дужүдүн өстүрген болгаш бедик шынарлыг чиг-этке пос-таавы үлетпүрүнүн хереглелин долдур хандырарының, а келир чылдың дужудуңге хереглээр үрезиниңерни колхозтарга болгаш совхозтарга бүрүн бээриниң аргазы бар. Россия Федерациязының Смоленск болгаш өске-даа областарының, ол ышкаш Украинаның, Белоруссияның, Прибалтика республикаларының дёнчулары хайнышкыныныг ажылдап турар.

Ажыл-агыйлар күзүн чажар культураларны тарып, ангыстарны база аңдарып турар. Күзүн чажып тарыр культураларны 6,8 миллион гектарда тараан, 8,4 миллион гектар шөлду аңдарган.

(СЭТА).

ШИНЧИЛЕЛДЕР ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Анатолий Березовой, Валентин Лебедев, Леонид Попов, Александр Серебров, Светлана Савицкая орбита комплекстинге шинчилелдерни беш хүннер дургузунда кады кылып келген.

Чер агаарының, планеталар аразының делгемининиң, херелденишкининиң галактиктыг болгаш галактикадан дашкаар үнер дестериниң тургузуун шинчилеп көөр соруга-биле «Пирамит» болгаш «ПСН» аппараттарны ажыглавышаан, хой шепелделерни кылган. Космонавтылар ол ажылдарының эгезинде аппараттарны хүнче уландырган, орбитаның хөлегелиг кезериге фоточуруктарны тыртырган.

Сөөлүүредир барган экспедициниң экипажы медицина шинчилелдерни база чорутган. Светлана Савицканың хан эргилдезиниң системазын шинчип көргеп, а Леонид Попов болгаш Александр Серебров — медерел органнарының болгаш организмнин шинченгир системазының канчаар кады ходелирин шинчилеп көөр талазы-биле шепелделерни кылган.

Станцияларының өрээлдеринде агаарының байдалын шинчилээр талазы-биле техниктыг шепелделерни болгаш Черниң кырын хайгаарап көргеп.

Орбита комплекстинин экипажы телевидение дамчыштыр залчеглиг кежиктер харылаанын үезинде Ужудуушкун башкарар төште журналистер-биле парлалга конференциязын кылган.

Медицина контролюнун болгаш космонавтылар-биле радио дамчыштыр чугаалажыышкыныларының түнелдерин ёзугаар алырга, Светлана Савицканың, Анатолий Березовойнуң, Валентин Лебедевтиң, Леонид Поповтуң болгаш Александр Серебровтуң кадыкшыл байдалы эки.

Кады ужудуушкунуң программазы челиишкининг күүсеттинин турар.

ЧАА ШКОЛА

Эрзин районнуң төвүнде 700 өөренинчи өөренир үш каът чаа школаны «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның № 5 КМК-зының тудугжулары чаа өөредилге чылынга уткуштур ажыглалга киирип, школачыларга өөрүнчүг белек болдурарлар.

Чаа школаның өөредилге корпузунда шеверлел ажылдары доостур чоокшулап турар. Чырык, делгем классталрлыг улуг школаның тудуу дооступ, аная өөренинчилер удавас өөренип эгелээри чүүл школачыларга эвес, а школаның башкыларынга, ада-иелерге өөрүнчүг болуушкун. Ынчангаш школа тудуунда ада-иелер, башкылар, школаның ажылчыннары идепкейлиг киржип турар. «Кодру» болгаш «Романтика» аттыг студентилерниң тудугжу отрядтарының дайынчылары бо объектинин тудуунда бригадалар аразында социалистиг чарышка шаңналдыг черлерни каш удаа ап келген.

№ 5 КМК-ның Б. А. Сурмалянга удурткан 25 кижи составтыг комплекстиг бригадазы школаның өөредилге корпузун ажыглалга киирери дээш шалычы ажылдап турар. Бригада 8 айларның тудуг-монтаж ажылдарының планын хуусаа бетинде күүсеткен. «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның тускайжыткан КМК-зының И. А. Тюмкинге удурткан сантехниктер бригадазы база социалистиг чарыштын тиилекчилериниң аразында чоруп турар.

Эрзин районнуң төвүнде 3 каът чаа школаның ажиктери чаа өөредилге чылынга уткуштур школачыларны чалап, ажыттынар. Делгем, чырык чараш школага классталрның кичээлдери сентябрь 1-де эгелээр.

Н. ООРЖАК.

Чер-черден

КОЖАЗЫНДА СОВХОЗКА

Терлиг-Хаяда бүдүрүлге черниң ажылчыннары кожазында «Х Улуг хурал» совхозка сиген кезип белеткеп бээр талазы-биле улут дузаны чедиргеннер. Коммунист Иван Шубаровка удурткан 10 кижилиг звено ажыл-агыйның Кызыл Чыраада сиген шөлүндеН 35 тонна эки шынарлыг мал чемни хол кадыыры-биле кезип, сараатталаш, совхозтуң дирекциязына хүлээткен.

Сиген белеткелинге даг черниң ажылчыннары А. Кодурак, А. Соланай, М. Кудебакин, металлургия пегиндеН А. Ондар, С. Кыргыс олар хуп бүрүде нормазын 120 хуу чедирип, мактатканнар.

М. ДАМДЫН-ООЛ.
Кызыл район.

ТЕМП КУДУЛАВАЙН ТУРАР

«Тес-Хем» совхозтуң мал чемни белеткээр механизастаттынган звеноларының биреэзин Арбай-оол Дойнур удурткан турар. Оларның сиген белеткээр планы муң тонна, а социалистиг бедиткен хүлээлгези 1200 тонна. Звено кежигүннери салган сорулгазын күүселир дээш эртен эртеден орай кежээге чедир шалыпчы ажылдап турарлар.

Звено бо хүннерде 880 тонна сигенни белеткеп алган. Белеткээн сигеннин шуптузуп тырып бодаалдап турар. Сиген кестирип турар Дуня Чоолу, Санчат Сульдум, пресстекчи Чаанмай Дайынчы, сараатталакчылар Юрий Дыт-оол, Амур Нат хүн нормазын доктаамал ажыр күүселип келгеннер.

М. ТИРЧИН.

Тыва респ. ... БИБЛИОТЕКА им. А. С. ...

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

(Төнчүү. Эгези 1-ги арында).

рын болгаш оларның ажылын өскүдүп, сайзырамгайжыдарын, көжер аптека пунктуларының санын көвүдедирин, эм чүүлдериниң курлавырларын чөп ажыглаарын боттандырын чорудар. Аарыг кижилерни ажаарын өскүдүр болгаш эмнелге-профилактиктиг албан черлериниң медицина ажылдакчыларының ажылын чингедирип-биле бичии механизастаашкынның дериг-херекселдерин кылын үндүрерин көвүдедир.

Медицинаның дээди болгаш ортумак өредилге черлериниң өредилге планнарынга болгаш программаларынга немелдерин, студентилернин болгаш сургуулдарының өредилге үезинде практиктиг бедеткелин өскүүдүп турган, кириерин ССРЭ-ниң Дээди болгаш тускай ортумак өредилге министерствозунга база ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунга дааскан.

Ажылдан турар кижилерни кадыкшылын камгалаар болгаш оларның аарыг чорууп кызыгар талазы-биле ажылда чедиишкиннерлиг болган кедээниң участок эмнелгелериниң, амбулаторияларының, фельдшер-акушер пунктуларының база санаторий-профилактикаларының медицина ажылдакчыларынга чылда шаннал акшаны ол бүдүрүлгелерин (организацияларын) материалдыг шаннал фондузундан төлеп бээрин совхозтарын болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының удуртукчуларынга чөпшээрээр, колхозтарга сүмелээр эргеин ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүделиниге чөпшээрээн.

Чонвуң аарыг-аржыыр чоруун болдурбас талазы-биле хемчегларин күштелдирерин база оларның кадын быжыглаар талазы-биле ажылдарның комплекстиг программазын 1990 чылга чедир үеде боттандырарын ССРЭ-ниң Күрүлгазы, ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитеди, ССРЭ-ниң Күш-ажыл болгаш социал айтырыглар талазы-биле күрүне комитеди-биле дугуржуп турган, 1983—1984 чылдарда эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүделери, министерстволар, ведомстволар-биле кады ажылдап кылырын ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунга база ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязынга, а ол ышкаш ВЛКСМ-ке болгаш ВЛКСМ ТК-га дааскан. Күш-ажылдың байдалдарын болгаш оон камгалалын эжиндиринче, аараан, түр үеде ажыл кылып шыдаар шаан чидиринин, профессионал аарыгларның, бүдүрүлгеге өзал-ондак болгаш инвалид болур чорутун дериелин мызырарынче, долгандыр турар бойдусту арыг болдурарынче; чонвуң гигиена талазы-биле кижизидилге ажылын идепкейжиндиринче, арагалаар кижилерге удур хемчеглерге болгаш ажылдаар арганы онсундурар база кадыкшылды баксырадыр өске-даа хоралыг чаңчылдарга удур демисселче; чонвуң дыштамылгазын хөгжүдеринче, массалыг күш-культураны база спортту сайзырадырынче, санитар-профилактика, туризм болгаш күш-культура спорт баазаларының болгаш өске-даа кадыкшылга албан черлерин калбартырын болгаш оларның ажылдарын эжиндиринче угланган хемчеглерни ол үеде өөрепин көөр.

Агаар-бойдустуң байдалдары ханы-бүрү черлерде чүрекдамыр, онкология, өкше, эндокрин, нерви-психологтуг болгаш өске-даа аарыгларның тыптып турар чылдагаанныр, оон баштайгы профилактиказын, диагнозун эрте тодарадырын болгаш эмнээрин, чаштарның болгаш алээдилерни кадыкшылын камгалаарын эртемге үндезилеп 1983—1985 чылдарда ажылдан кылырын ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының киржилгезин-биле боттандырарын ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязынга хүлээткен.

Чонвуң профилактиктиг массалыг шинчилгезин болгаш эмнээшкинин, аарыгларны баш бурунгаар илередирин база аараан кижилерни эмнээрин хандырар дээш медицина микроанализинин методтарын болгаш херекселдерин ажылдан кылыр база практикага нептередир, амгы үеник клиника-биохимия шинчилелдерин чорударынга приборларны болгаш реактивтерин бүдүрерин көвүдедир, ол сорулгаларга лабораториялың эргежок чугула дериг-херекселдериниң бүдүрүлгезин хөгжүдер талазы-биле хемчеглерни доктаалда айыткан. Медицинаның дүрген болгаш эң-не дүрген дуза чедирер албан черлерин база амбулатор-поликлиника албан черлерин дериириге хереглээр специализастаан санитар автотранспорту-биле, диспетчер аппаратуразы болгаш медицина техниказы-биле кадык камгалалын хандырарының даалгаларын жамаарышкан министерстволарга болгаш ведомстволарга берген. Диетиктиг продуктуларны болгаш бичин уругларга тускай продуктуларны бүдүрерин көвүдедирин ССРЭ-ниң Эүт болгаш сүт үлетүрүүнүң министерствозунга, ССРЭ-ниң Аъш-чем үлетүрүүнүң министерствозунга дааскан.

Санитариялың дүрүмнерин болгаш норма-чижектерин, күш-ажылдың айыл чок болдурунуң чаңгыс аай дүрүмнерин шыңгыы сагыры, ажылдакчыларның күш-ажыл байдалларын болгаш дыштанылгазын улам ыңай эжиндиринче угланган кадыкшылга хемчеглерни чорудары дээш бүдүрүлгелерниң, организацияларның болгаш албан черлериниң удуртукчуларының харыысалгазын ВЦСПС-биле, профэвилелдериниң Төп Комитеттери болгаш республика чөвүделери-биле демнежип алгаш бедидирин, чурттакчылыг кодээ черлерин тударын планнаарда база анаа тудугу кылырда гигиенаның норма-чижектерин сагыырынче оны кичээнгейин угландырары; кадыкшылга хоралыг чаңчылдарга, ыраатгын арагалаар болгаш таакпылаар чоруктарга удур демисселге күш-ажылчы коллективтериниң ролюн күштелдирин; бүдүрүлгелерге, албан черлериге болгаш организацияларга таарымчалыг ажыл-чаңчыл психологтуг байдалын тургузар талазы-биле ажылды эжиндирин; аарыгларны баш бурунгаар болдурбазын хандырар болгаш ажылдакчыларның кадыкшылын быжыглаар, бүдүрүлге травматизминиң болгаш профессионалдыг аарыгларның деңнелин чавыгадыр талазы-биле хемчеглерни бүдүрүлгелериниң социал-экономиктиг планнарына айтырын; школа пазы четпээн уругларның хоорайларда албан черлериге хамааржыр хоорай даштында дачаларының, уруглар бажыңларының болгаш пионер лагерьлериниң четкизин улам-на калбартырын хандырарын; школаларга, школа пазы четпээннерниң албан черлериге, пионер лагерьлериге спорттуг бедүүн дериишкиннерин болгаш шөлүнүн удуртучуларының чүгештерин кылырын; школа пазының четпээн уругларының албан черлериге, школаларга болгаш профтехучилищелерге хереглээр тускай мебельди, а ол ышкаш өредилге-бүдүрүлге практиказына биче хемчээлдиг техниканы, херексел-дерин, тренажерлерин болгаш өске-даа дериг-херексел-дерин бүдүрерин көвүдедирин СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң ССРЭ-ниң министерстволарына, ведомстволарына, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүделериниге дааскан.

Гигиена билиглерин болгаш чаңчылдарын ыраатгын бичин болгаш элээди уругларының ортузунга нептередир талазы-биле ажылды күштелдирерин, санитария активин белетгээрин эжиндиринче, профилактиктиг хемчеглерни чорударынга опу улам-на калбаа-биле кириштиреринче угланган хемчеглерни алырын, чонвуң гигиена кижизидилгезиниге телевидениениң, радионуң, кипонуң, культура-чырыдыышкын албан черлериниң киржилгезин идепкейжиндирин союургалдыг министерстволарга, ведомстволарга болгаш хөй-ниитин организацияларынга дааскан.

Аарыгларны баш бурунгаар болдурбазының, чонвуң кадыкшылын быжыглаарының, аная дүүштүр чогуур хемчеглерни ажылдан кылырының болгаш боттандырарының, бо талазы-биле бар дуржуганы түнүннүр база нептередирин хөрээнге министерстволарның, ведомстволарның болгаш хөй-ниитин организацияларының ажыл-чорудулгазын холбаштырар хүлээлгелиг ведомстволар аразының чөвүделин ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң чаңгыга тургузарын доктаатган.

СЭКП-ниң XXVI съездизинин, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) болгаш май (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиниг боттандырарын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-лары, партиниң крайлар болгаш область комитеттери, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүделдери, улус депутаттарының крайлар болгаш область Советтериниң күүсү-комнары, министерстволар, ведомстволар, профвилел, комсомол база өске-даа хөй-ниитин организациялары, кадык камгалалының бүгү ажылдакчылары хандырар, аарыгларны баш бурунгаар болдурбас, чонвуң кадыкшылын быжыглаар болгаш совет кижилернин чогаадыкчы идепкейлиг амыдыралын үзадыр талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алыр дээрээнге быжыг бүүзелди СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдели илергейлээн.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга хүлээп алган Аъш-чем программазын амыдыралга херек кырынга боттандырар дээш Кызылдың сүт заводунуң коллективи күш-ажылчы улуг кодурлуушкүнүт ажылдап турар. Завод бо чылдың июль айда 440 муң рубльге баравинныг продукция бүдүрер планын херек кырында 443 муң, оон иштинде мал үзү ажылдан кылырын 174 хуу күүсеткен. Чурттакчы чонга бедик шынарлыг сүт болгаш оон кылган аъш-чем продуктуларын өй-шаанда үзүк чок белеткээр дээш социалистиг чарыш мында чыл эгезинден тура калбарган. Аңаа сүт хүлээп алыр болгаш диетсехтин ажылчынары мурнуку одуругну доктаамал эллеп, өскелерге үлегерин көргүзүп турарлар. Оларга И. Т. Долженко, А. Г. Панкина, Р. А. Попова дээш оон-даа өскелер хамааржырлар.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы лаборант Г. Федорова; ажылагыйлардан сүт эмкелген автомашиналар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Аъш-чем программазын боттандырары— бүгү-ниитиниң херээ

КОЛ МАГАДЫЛАЛ

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш Аъш-чем программазын боттандырар база ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейин төлептиг уткуур дээш, бир-тээ мал ажыл-агыйлыг район болганывыста, малдың продуктулуг чоруун бедидер, келир кыштан малды онча-менди, хүр ажырар дээш Тес-Хем районуң ажыл-ишчилери мал чеминин белеткелиниче онза кичээнгейин салып турар. Чүге дээрге ниитиниң малынга четчир саанныг, эки шынарлыг мал чемин кыска хуусада белеткеп алыры дээрге Аъш-чем программазын боттандырарының база бир кол магадылаалдарының бирээзи болур.

Районуң ажыл-ишчилери бо юбилейлиг чылда 18400 тонна бөдүүн мал чемин, 830 тонна будук-бүрүү, 100 тонна витаминниг сиген далганын, 3470 тонна сенажны, 10930 тонна силосту белеткээр. Бо болза кончуг улуг күжениишкинни негээр планныг соругга болуп турар. Мал ажылындан алыр дээн бүгү-ле чүүлдер — эт, сүт, дүй болгаш өске-даа продуктулар—хамыктын мурнунда четчир мал чемнериниңден кол хамааржыр.

«...Чер-черде партия, совет, ажыл-агый органнары, колхозтар болгаш совхозтар ховуга база шынаа-одарга мал чеми бүдүрүүшкүнүн улам ыңай интенсификастаар, бүгү-ле мал чеми алыр төлдернин продуктулуг чоруун бедидер дээш ажыл-агый бүрүү бедик шынарлыг бөдүүн, чулуктуг болгаш одар чемнери-биле мал ажылының хереглелдерин долгуу-биле хандырган турзуп дээш эргежок чугула хемчегдерни боттандырар ужурлуг» деп 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында онзалап айытган.

Тес-хемчилер партиниың ол айтыышкынын амыдыралга боттандырар дээш база СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң чарлааны мал чеми белеткелиниң шалычы айынга киржип, бо хүннерде сиген белеткээр планын 50 ажыг хуу күүсеткеш, витаминниг сиген далганын 70 тоннаны белеткеп, планын 70 хуу күүсеткен. Район июльдун үшкү он хонуунуң түнелги-биле мурнуу зонага чилекти болуп, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүделиниң, профобличөвүделдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаннаткан. Ол бедик шаннал мал чеминиң белеткечилерин улам сорук киргген.

Мал чеминин белеткелин районуң ажыл-агыйлары эргеен чылдан эрте эгелээн. Эргеен чылдың бо үезинде деңнели-биле 2000 ажыг тонна сигенни хөйну белеткээн. Мал чеми белеткээр чугула селоонуң эгелээри-билек, СЭКП райкому, райкүүском мал чеминин белеткелиниң үезинде чорудар организастыг болгаш политмассалыг ажылдарның планын баш бурунгаар бадылаан. Сигенчилернин аъш-чемин болгаш садыг хандырылгазын улут кичээнгейге алган. Совхозтар бүрүү каш тонна мал чеми белеткээрнинг экономиктиг саналгаларын доктаатган.

Совхозтар болгаш механизастаттынган звеноларда база малчыныр ортузунда социалистиг чарыштың негелделерин 10 хонуктан, тускай ажылдан кылган. Ол чарыштың түнелдерин негелде ёзутаар доктаамал ундурүп, тиилекчи совхозка шилчиир Кызыл тукту, тиилекчи механизастаттынган звенога шилчиир вымпелди тыпсып, эң хөй сигеп белеткээнверге Күш-ажылдын алдар тугун турасхаадын көдүрүп турар. Тус-тус мурнакчыларга материалдыг болгаш моральдыг шаннаалдарны тыпсып турар. Мал чеминин белеткелиниң байдалын хүн бүрүде контрольдаар штаб райкүүском дарзазының бирги оралакчызы, кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң начальнигги Н. Д. Балчий-оолдуң удуртуулазы-биле багай эвес ажылдап турар.

Партия райкомунуң бюро кежигүннерин, улус депутаттарының районы Советинин күүском кежигүннерин база районуң өске-даа харыысалгалыг удуртукчуларын совхозтар бүрүүнде быжыглаан. Быжыглаан сургакчыларның информацияларын СЭКП райкомунга, райкүүскомга педели санында дыннап, кайы ажылагыйда темп кошкан турар болдур, ол совхозтун директорун штабтың хуралдарынга дыннап, чогуур хемчеглерни ап турарын практикалап турар. Совхозтарга, бо чугула кампания үезинде практиктиг болгаш транспорт, материал-техниктиг дуза чедирер сельхозтехника болгаш сельхозхимия каттыжыышкыннарының, суггарылга эргелелиниң дыңадыгларын база ап турар.

Амгы бо хүннерниң байдалын алгаш көөрге, августун бирги он хонуунда район ниитиин-биле 12 хуу өзүлдеени чедип алган, азы 9750 ажыг тонна сигенни белеткээн. «Тес-Хем» совхоз (директору Ооржак, партком секретары Ламажаа, кодээ Совет күүскомунуң даргазы Дугур) бирги он хонукта районга тиилекчи болган. Сөөлгү бо он хонукта сигеп белеткелиниң темпизин бедидиринге чаашкын улуг шаптыктаашкынны кылып турар. Ыпчалза-даа ажыл-агыйжы аргаларны анаа удур тургузуп шыдап турар совхозтар темпизин кудулаштайн турар.

Ажыл-агыйлардан амгы үеде мал чеминин белеткели «О. Шынаа», «Тес-Хем» совхозтарда өске ажыл-агыйлардан дүрген темпилиг чоруп турар. Ол совхозтарда механизастаттынган звеноларда бердинген график планнарын доктаамал күүседип, кылдыңган сигеннерин колдуунда шуптузун пресстеп ап турарлар. Бо чуну көргүзүп турарын дээрге, «О. Шынаа» совхоз (директору Эртине, партком секретары Допгак, кодээ Совет күүскомунуң даргазы Артына), «Тес-Хем» совхоз сезон эгелээринин удуртучуларының харыысалгазын ВЦСПС-биле, профэвилелдериниң Төп Комитеттери болгаш республика чөвүделери-биле демнежип алгаш бедидирин, чурттакчылыг кодээ черлерин тударын планнаарда база анаа тудугу кылырда гигиенаның норма-чижектерин сагыырынче онза кичээнгейин угландырары; кадыкшылга хоралыг чаңчылдарга, ыраатгын арагалаар болгаш таакпылаар чоруктарга удур демисселге күш-ажылчы коллективтериниң ролюн күштелдирин; бүдүрүлгелерге, албан черлериге болгаш организацияларга таарымчалыг ажыл-чаңчыл психологтуг байдалын тургузар талазы-биле ажылды эжиндирин; аарыгларны баш бурунгаар болдурбазын хандырар болгаш ажылдакчыларның кадыкшылын быжыглаар, бүдүрүлге травматизминиң болгаш профессионалдыг аарыгларның деңнелин чавыгадыр талазы-биле хемчеглерни бүдүрүлгелериниң социал-экономиктиг планнарына айтырын; школа пазы четпээн уругларның хоорайларда албан черлериге хамааржыр хоорай даштында дачаларының, уруглар бажыңларының болгаш пионер лагерьлериниң четкизин улам-на калбартырын хандырарын; школаларга, школа пазы четпээннериниң албан черлериге, пионер лагерьлериге спорттуг бедүүн дериишкиннерин болгаш шөлүнүн удуртучуларының чүгештерин кылырын; школа пазының четпээн уругларының албан черлериге, школаларга болгаш профтехучилищелерге хереглээр тускай мебельди, а ол ышкаш өредилге-бүдүрүлге практиказына биче хемчээлдиг техниканы, херексел-дерин, тренажерлерин болгаш өске-даа дериг-херексел-дерин бүдүрерин көвүдедирин СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң ССРЭ-ниң министерстволарына, ведомстволарына, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүделериниге дааскан.

Гигиена билиглерин болгаш чаңчылдарын ыраатгын бичин болгаш элээди уругларының ортузунга нептередир талазы-биле ажылды күштелдирерин, санитария активин белеткээрин эжиндиринче, профилактиктиг хемчеглерни чорударынга опу улам-на калбаа-биле кириштиреринче угланган хемчеглерни алырын, чонвуң гигиена кижизидилгезиниге телевидениениң, радионуң, кипонуң, культура-чырыдыышкын албан черлериниң киржилгезин идепкейжиндирин союургалдыг министерстволарга, ведомстволарга болгаш хөй-ниитин организацияларынга дааскан.

Аарыгларны баш бурунгаар болдурбазының, чонвуң кадыкшылын быжыглаарының, аная дүүштүр чогуур хемчеглерни ажылдан кылырының болгаш боттандырарының, бо талазы-биле бар дуржуганы түнүннүр база нептередирин хөрээнге министерстволарның, ведомстволарның болгаш хөй-ниитин организацияларының ажыл-чорудулгазын холбаштырар хүлээлгелиг ведомстволар аразының чөвүделин ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң чаңгыга тургузарын доктаатган.

СЭКП-ниң XXVI съездизинин, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) болгаш май (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиниг боттандырарын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-лары, партиниң крайлар болгаш область комитеттери, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүделдери, улус депутаттарының крайлар болгаш область Советтериниң күүсү-комнары, министерстволар, ведомстволар, профвилел, комсомол база өске-даа хөй-ниитин организациялары, кадык камгалалының бүгү ажылдакчылары хандырар, аарыгларны баш бурунгаар болдурбас, чонвуң кадыкшылын быжыглаар болгаш совет кижилернин чогаадыкчы идепкейлиг амыдыралын үзадыр талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алыр дээрээнге быжыг бүүзелди СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдели илергейлээн.

КҮШ - АЖЫЛЧЫ СЕМЕСТРДЕ

Ак-Довурак хоорайының тудугларында Волгоград, Куйбышев областардан, Кызылдың өредилге черлериниң келген студентилерниң чеди тудугжу отрядтары ажылдап турар. Олар күш-ажылчы семестринин онаалдаларын күүсетиишаан, ажылдан хостуг шактарында культура-массалыг хемчеглерни организаеттап, чурттакчы чон-биле харылзааны тудуп турарлар. Студентилериниң тудугжу отрядтары волейболга, футболга маргылдааларны арттыргылээн, агитбригадаларының солуун концерттерин «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыныларына көргүскен.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Барыын-Хемчик район.

ЧӨП АЖЫГЛААЗА...

«О. Шынаа» совхозтуң девискээринде Ак-Чыраа холдеи республиканың дыка хөй совхозтарының 20 ажыг бригадалары мал чеминге хымыгыын кезин белеткеп турар. Ук хол ан-мен, күш-биле байлак. О. Шынаанын шынаазында 1973 чылда ондатраны салган, олар аажок өзүп көвүдүп.

Сөөлгү чылдарда холдеи хымыгыышты хөй-биле кезин турары оон дириг амытаннарына когаралды чедирип турар. 1981—1982 чылда хөй ондатра доңуп өлген. Оон чылдагааны — ондатра кыжын доңмас хөлдерге кыштаар, а хымыгыышты кескениинден хол чаглак чок болганындан доңа бээр, оон уламындан ондатралар доңуп өлүп турары ол.

Мал чеми белеткээн кижилер куштарының, ондатралардың уяларын үрей бастырып, үзе-чаза кестирип каапкан болур. Ол бүгүнү камгалаар, үревес дугайында керээ чарып алган турбуже, байдал ындыг. Бригадирлерден негелде тургузарга, сигеп аразында шуут чүү-даа көзүдбес дээр.

Кайы-даа районнарга тускай чөпшээрел чокка, кайы хамаан чок аңнаары хорутлуг болгай. Ындыг турбуже албан организация черлериндя ГАЗ-66, ЗИЛ-157 марканың кара-даа торуубас, күштүг автомашиналар бар. Организацияларының, совхозтарының удуртукчулары ук машиналарны шыңгыы хайгааралга алыры чугула. Ол машиналарны ажыглап, мурнуу районнарының тайгаларындан аңнаары көвүдээн.

Н. ШӨМБУЛ,
егерь.

ШУУШТУРУЛГА ШУГУМУ

ВЛАДИМИР. (СЭТА-ның корр). Владимирнин тудут талазы-биле девискээр эргелелиниң будүрүлге черлериниң комбинадының улут-улут көзектерлиг бажың кылыр шууштурулга шугумунуң күчүзү чаа ажыл неделязының баштайгы өлчээнден эгелээн ийи катап улгаткан. Ажылды шууштур кылырын чаа хевир-биле организастаанының түнелдериниң бирээзи ындыг болган.

Ында кылып турар бажыңнарны Россияның кара эвес хөрүүнүүт черлериниң суурларының ажыл-ишчилериниге тудуп берип турар. Кодээ чурттагга бажыңнарының ындыг хевирин заводка шуут белеп ындыр белеткеттинин турар. Бажың кезектерин тудар черниге сөөртүп аппаргаа соонда, үончүт дүрген, ындыг-ла улут күш үндүрбейн тургаш, эптеп ап болур.

Комбинаттың коллективи кедээге шеф дузаламчызын амыдыралга боттандырарыбиле ниитин наряд-биле ажылдаар болгаш ажылды шууштур кылыр бир бригаданы организастаан.

Ол коллективте бежен кижи бар. Оларның чамдыктары цехтин шууштурулга шугумнарынга бажың кезектерин кылып турда, өскелери—чогуур черлериге бажыңнарының дөжээн салып, эптеп турарлар.

Ажылды ыңчаар организастаанындан ажыл шагынын чидирин хөрек кырында улуттаттынган деп, бригадир В. Калмыков чугаалаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделинде

КҮҮСЕЛДЕЗИН ХАНДЫРАР

Он бирги беш чылда харылзаанын чепсек-херексел-дерин республикага улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң болгаш РСФСР-ниң Харылзаа министерствозунуң коллегиязының каттышкан доктаалын Харылзааның будүрүлге-техниктиг эргелелиниң күүседип турарының база Кызыл хоорайның телефон харылзаазын хөгжүдер болгаш ажылын эжиндер хемчеглер дугайында эргелелдиң начальнигги А. К. Иргиттин илеткелин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Президиумунуң хуралынга дыннап чугаалашкан.

Харылзаанын будүрүлге-техниктиг эргелели ук доктаалды күүседир талазы-биле чогуур ажылдарны чорудуп турарын хуралга демдеглээн. Хоорайларын болгаш районнарның харылзаа будүрүлгелериниң удуртукчуларының киржилгези-биле организастехниктиг хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырып турар. Харылзаа будүрүлгелериниң материал-техниктиг баазазын быжыглаар болгаш эргелел башкарылгазын сайзырангайжыдар талазы-биле чамдык хемчеглер алдынып турар.

Кызыл — Кызыл-Мажалык аразының радиореле шугуму ажыглавда киириттинген, «О. Шынаа», «Ак-Чыраа» совхозтарының топтеринде телевидение ретрансляторларын тургуспан. «Мурнакчы», «Чодураа» совхозтарда 50 номерлиг АТС-терин ажылдадып киргген. Чамдык салбырларда күш-ажылдың байдалын эжиктген. Массалыг мергежилдин кадрларын белеткеп турар. Бо чылдың бирги чартыында кол планныг даалгалар күүсеттинген. Абонент өстүрери хоорайларда 106,7 хуу, кодээде 107,7 хуу күүсеттинген.

Онгу беш чылда республиканын хоорайларының болгаш район топтерининг телефон харылзаазы улам ыңай хөгжөөн. Ниитин хемчээли 2500 номерлиг автоматтыг телефон станцияларын ажыглалга киргген, автомат-телефонларын саны өскен. Республиканын 100 чурттакчызынга онаштыр телефон аппаратталарының саны 6,8 болуп турар.

Моон-биле чергелештир Харылзаанын будүрүлге-техниктиг эргелели чонвуң болгаш улус ажыл-агыйының харылзааның чепсек-херексел-дериге, радиодамчыдылгага болгаш телевидениега хереглелдерин хандырар, ачы-дузаның шынарын бедидер талазы-биле четпес хемчег ап турарын хуралга шыңгыы демдеглээн. Бирги чартык чылда тарифтиг орулга күүсеттинмээн, хоорайларда болгаш кодээде телефонлар үрелириниң саны өскен, үрелишкиннерин чайладырының үезин узаан. Чурттакчылыг черлерде телефон харылзаазының техниктиг эдилели багай.

1982 чылдың бирги чартында ажыглал будүрүлгелериниң чаңгызы-даа шугумлар септээриниң, эрги проводтарны солуурунуң, адагаштар быжыглаарының планын күүсеткээн. Харылзаанын чугула объектилериниң тудугларын чорудуп, хуусаларын узадып турар. Кызылдың улегүр зоназынга АТС тудуунга Абаканның № 617 КМК-зы чартык чылда 105 муң рубльдин орунга чүгле 31, муңну шиитгодип алган. «Кызыл тудуг», «Шагонартижстрой» трестер болгаш өске-даа тудуг организациялары харылзаа тудугларынче кошкак кичээнгей салып турар. Тудуг болгаш чаагайжыдылга кылыр организациялар харылзаа кабельдерин хөй-биле үреп турар, а эргелел болгаш хоорчүүскомолче погуур кичээнгей салбайн, будүрүлгелерге харылзалга кылыр организациялар хереглээн турар.

Харылзаанын будүрүлге объектилерин, чурттага болгаш социал-культура тудугларын кылыр болгаш эде дериир талазы-биле, Кызылга болгаш районнар төпторинге АТС-тер тудар талазы-биле каттышкан доктаалда көрдүнген даалгалар багай күүсеттинип турар. Бо талазы-биле эргелел болгаш Кызыл хоорчүүском, райкүүскомнар тудуг организацияларындан шыңгыы негелде салбайн келген. Эргелелдиң будүрүлгелериндە кадрларның ажылдан үнер, кирер чоруу хөй, күш-ажылдың чуруму кошкак. Чүгле 1981 чылда бизим 445 кижи-хүн прогул болган.

Телефон харылзаазын эжиждер, телефончудулганы дүргедедир, харылзаа шугумнарын хумагалаар болгаш харылзаа салбырларының, белдирлериниң ажылын эжиждер талазы-биле улус депутаттарының Кызыл хоорай, районнар Советтериниң күүскомнары боттуг хемчеглер албайн, үстүнде айытты-ган доктаалда көрдүнген хемчеглерни күүседирин хандырарына боттарының эргелелгелерин четче ажыглаваан турарын Президиум хуралы демдеглээн.

Министрлер Чөвүдели үш таланың каттышкан доктаалын багай күүседип турары дээш Харылзаанын будүрүлге-техниктиг эргелелинин начальнигинге хемчег хүлээткен болгаш бар четпестерни дарый чайлаткаш, доктаалда көрдүнген даалгаларның күүселдезин чогуур хуусаларында хандырарын эргелелге болгаш райхоорчүүскомнарга дагаш турар болгаш тодаргай хемчеглерни айтып турар доктаалды хүлээп алган.

ШЫ Н

Идеология фронтузунуң дайынчызы

АҢАА КЫМ-ДААН БҮЗҮРЭЭР

Нина Хертековна Хертек школачы чылдарындан-ла хей-ниитти ажылынга идепкейлиг турган. Школада дружина чөвүдүлүнүң даргазынга үш чыл соңгудуп, пионержи ажыл-хереги билдилиг удуртуп турган. Оон соонда комсомол организациязының секретарынга соңгуткан. Чурум-сагыгазы бедик, хей-ниитти ажылынга идепкейлиг бооргa өөрү-даа, башкыларда ону хүндүлээр турган. Тээли ортумак школаны чедишкиниг доосканы, ийи чыл ажылдапкан, Нина Красноярскиниң медицина институдунче өөренип кирген. Институтка база-ла ишкы-бүрү даалгаларны күүседип, спортчу маргылдааларга доктаамал киржип, сөөлгү курстарга келгеш, хоорайның бир микрорайонунга өөрү-биле кады агитаторлаан-даа турган. Өөредилге-биле чергелештир хей-ниитти ажылдары дээш чүгүрүп турда, студент чылдар билдиртпейн шуужуп эрте берген.

1976 чылда өөредилгезин доосканы, өскен, төрөөн Бай-Тайгазынга кээп, район эмнелгезинге уруглар эмчизи боон ажылдай берген. Дээди эртемниг эмчиге пропагандистээр даалганы эмнелгениң комсомол эге организациязы берген. Хүндүткелдиг болган харымсалгалыг ол даалганы чедишкиниг күүседир дээш Нина Хертековна кызымак ажылдаан: библиотекалар кезип, номчуттунып, бижиттинеринге эвээш эвес уе-шакты чарыгдан күженишкинин үнүргөн. Дүржулгалыг пропагандистерден арга-сүмени айтырып, оларның кичээл эртиреринө көрүп ап, кичээлдерге олтуржуп турган эдээн шуудан келген. Район, республика масштабтыг пропагандистер семинарындан ол чыда калбаан, ажыктыг, солун түүлдөрөн биле ап, чоорту политиктиг номнар саттынып, тыптынып ап, билиг-мергежилин бедилип келген.

Чылдар эртькеи, аныяк пропагандистың арга-дүржүлгазы бедөөн. Пропагандистиң чымыштыг башталгы чылындан өзөр сес чыл эрткен. Бо үениң дүргүзүнде кызымак ажылымы түүнелиндеи Нина Хертековна Хертек дүржүлгалыг пропагандистерниң одуруунда киргеи. Пропагандистиң ажылында чедишкин оод дынакчыларының билиг-медереллиндеи, оларның онашкан ажылынга хамаарылгазындан кол хамаржыр. Пропагандист кижи чүткүлдүг, кызымак боор болза, дынакчылар базындыг болур. Нина Хертековна соңгу нин чылда дынакчыларынга «Философия билиглериниң үндезини» деп курсту өөредип дооскан. Ол школада ортумак эртемниг 21 эмчи ажылдакчылары хаара түүтүнгеи. Тема бүрүү дынакчыларга билдингир, дээштиг болуп дээш янзы-бүрү арга-методтарны ажылгап, кергүзүг материалдарын, техникиг херекселдерни, кино, диафильмнерни ажылгап турары чедимчелиг. Ол ышкаш кичээл эгелээр мурнуу чарымда, дынакчыларның дамзызын бүүгаар тургускан графиктиг барымдаалап, 10 минута иштинде делегейде болуп турар болуушкуннарга политинформацияны эрттирип, дынакчыларның кичээнгейин ынчаар мөөнөөн чаңчыктырган.

Будун улуг эгени өөренип өрткем соонда, семинар кичээлди пропагандист Н. Х. Хертек ынап-ла эрттирер. Ындыг кичээлдерге дынакчыларның теманы канчаар билип, шинчээдип алганы тодарап көөр. А чыл төнчүзүнге чедир реферат бижидери эки чаңчыл. Реферат бижип турар кижи алган темазын бешь салаазы дег билир болур. Чүге дээ ийе ааа чугула чижектерни ол районуң, республиканың ажыл-агыжы амыдыралыдан алыр, ааа деңнелгелерни, шүүштүрүлгелерни, диаграммаларны база кылыр апаар.

Нина Хертековнаның дынакчыларының хей кезин ажылының үзүлүг эдлери, хей-ниитчилер, агитаторлар, политинформаторлар оолун түүр. Ылаңгыы малчыннар ортузунга агитмассалыг ажылдар чорударынга эмнелге коллективи идепкейлиг. Олар «Тээли» совхозтуң Шатта хойжу бригадазын шефке алган. Чылдың кайы-даа үеинде оларга доктаамал барып, медицина темазынга болган делегей байдалының дугайында лекция, беседаны кылып берип, шеф дузазын чедирип, концерт көргүзүп турар. Бо коллектив суур чаагайындыгазынга, бот-тывынгыр уран үүлге база идепкейлиг киржип турар организациларның бирээзи. Бо бүгүүге пропагандист Нина Хертековнаның киирип турар үлүг-хуузу эвээш эвес.

Н. Х. Хертектиң пропагандист ажылында чедишкинин үнделеннинг бир кол үүлү — кижилер-биле ажылдаан биллириде. Ол ышкаш өөредилге чылы төнгенде, түшел кичээл үезинде келир чылын кандыг курсту өөренирин, чайгы үеде чүү белеткеп алырын дынакчыларга сүмелеп бээр. Ынчулдан белеткенип аар литератураларны дацылаан, чамдык дынакчыларга онаалгаларны берип каар. Пропагандист боду база программазы-биле баш бүрүүгаар таныжып алган, литератураларны тыптынып, көргүзүг материалдарын белеткеп, чамдык конспектилерни чай дүргүзүнде кылып ап чаңчыккан.

Аныяк пропагандист Нина Хертековна Хертектиң шудургу ажылын партия райкому бедин-биле үнелеп турар. Ол СЭКП райкомунуң Хүндүлел бижин-биле шаңналаан. Эрткен чылдың түүнели-биле партия обкомунуң Политиктиг чыгыдышкын бажыңының Хүндүлел дептеринде оон адын кирген.

— Амгы үеде бистиң район эмнелгезинниң ажылдакчыларының аразында СССР-ниң 60 чыл оюн-күш-ажылчы чедишкиннериг уткуур база СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш социалистиг чарыш калбаргаш. Ю ажыл-хереткерге чүгле ийи, чаңгыс кижилер эвес, харын бүдүн коллектив күш-ажылчы тиилелгени чедип алыр сорулганы салып алган ажылдан турар бис. Ынчаргаш бистиң эмнелгеге чүгле мээң эвес, өске-даа пропагандист эштериниң ажылдан турар сорулгазы ындыг—деп, Н. Х. Хертек чугаалап турар.

Коллективиниң ат-алдары, ажыл-херүү дээш сагыш ковап чорудуп дүржүлгалыг пропагандист, коммунист Н. Х. Хертектиң чедип алыр дээш сорулгазының боттанырынга кым-даа бүзүрээр.

Б. БАРБА.

Бай-Тайга район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ДҮШКҮҮРЛҮГ БАИДАЛ ХЕВЭЭР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливаның девискээриниң хей кезинде израиль интервентилер амга чедир эжелеп, милитаристи чаа-чаа белеткелдерни болгаш өнчүк-чөңгээлерни үргүлчүлеп турары-биле холбаштыр ол чуртта дүшкүүрлүг байдалдар хевээр артмышаан. Ливанга тайбыңны деткиир талазы-биле араб каттышкан күштериниң составында сирий шериглериниң туруп турар черинде — Бекаа шыпаазында бодунуң шериглери Израиль моөцнеп турар. Израильден моторжуткан адыгжы шериг кезектерни, танкыларны, бронетранспортёрларны ынаар немей чорудуп, артиллериянның улуг батареяларын тургузуп, реактивтиг установкаларның болгаш миномёттарның туруштарын дерип турар. Чүүк машиналары-биле шериг чепсээн дүне-даа, хүндүс-даа чедирип турар. Кубейхинин, Рас аль-Харфының болгаш Кранның районнарында сирий шериглерни израиль дайынчырактар артиллерия-биле боолаан. Чоокку хүннерде 3 муң ажыг палестин дайынчыларны Сириниң көжүрер Бейруттуң болгаш Дамаскининң аразында орукка сирий шериглерни израиль эжелекчилер артиллерия-биле база боолаан. Ол орук Ливанның наймысалында Дамаскиниң ортаандыр чоон талазында 20 километр черде.

Ливанның соңгу болгаш чоон талакы районнарынга дайын чорудулгаларын Тель-Авив чоокку үеде эгелээр магат чок деп, Бейрутта политиктиг ажылдакчылар санап турар.

Бегин-Шаронуң шериг-фашистиг эрге-чагыргазы Ливанга эжеледи үргүлчүлээр дээш оралдажышкынымга ажаан улустуң удурланышкынын күштелип турар. Израиль интервентилерни чуртаан доңдораан үндүрериң, оон иштики хереткериниге америк-израиль холгаарлаашкынын соксадырын Ливанның хей-ниитиин шыгыны негеп турар.

Тель-Авив . Вашингтонуун Ливанга айылдыг өнчүк-чөңгээн Израильге болгаш АКШ-ка оларның күүзүн түүнелин бербээн. Палестин дайынчыларны болгаш Палестинаны хостаар организацияның удуртулгазын улуткаарын Израиль чедип ап шыдаваан деп, Франс пресс агенствозунуң тайылбырында айыткан.

Бейрут дээш тулчуушкуннардан палестиннер кандыг түүнелди кылганын деп айтырыгга ПХО-нуң күүсекчи комитединиң даргазы Н. Арафат мынча деп харылаан: «Израильдың күштери бистиңдеи ыраакта артык күштүг болгаш амгы үеним америк боо-чепсээ-биле олар кандыртынгандаа болза, агрессор-биле демиселди чедишкиниг чорудуп болурунга шуут бүзүрээн бис. Бейрутту израиль эжелекчилер далайдан, курган черден, агаардан бүзөлээн. Америк боо-чепсек-биле бистиң муң-муң ажы-төлдеривисти израиль шериглер өлүргеи. Палестин дайынчылар чептүг херээ дээш демисежип турар. Төрээн черивистеи бистерни Израиль үндүр сывырган болгай. Ынчалзажок куулар болуруп күзевейн турар бис. Палестиннерниң дүрүм бүзүгаар эргелерин хереккеабайын, Чоокку Чоон чүкке тайбыны, аймыл чок чорукту чедип алыры болдунмас».

ПКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ЛИМА. Перуның Компартиязының ТК-зының пленуму аңаа болуп, иштики политиктиг байдалдың айтырыгларын көрген. ПКП ТК-ның Чиигие секретарыг Хорхо Дель Прадо ТК-ның Политкомиссиязының иштекелин кыдыртга, пленумуң киржикчилери опу чаңгыс эп-сеткилдиг үүлдүүгүнгеи.

Чагырыкчы болуктериниң чонга удур экономиктиг угланышкынын, оларның дерзиилекчи политиказын иштекелин буруу шапкан.

Америк шивишкин албан черинин ажыл чорудулгазы империализмнин национал-хосталгалыг болгаш революстуг шимчээшкиннерин базарыне угланган ниитти стратегиязын көргүзүп турарын Х. Дель Прадо онзалап демдеглээн. Перуда америк хоралаачы ажылды төп разведка эргелериниң дүржүлгалыг шивишкини, АКШ-тың элчизи Ф. Ортис удуртуп турар.

Перуның коммунистиг аныктар эвилелиниң чигиие секретарыг К. А. Бенито ук эвилелдиң эстеглиг съездинге чуртта белеткелдиң дугайын дыңнаткан. Кедээ ажыл-ишчилерниң ортузунга партианың ажылының дугаинда иштекелди база дыпнаан. Аграр реформазын амыдыралга боттандырар, тараачыннарның амыдырал-чурттаалгазын боттуу-биле экижилдер дээш демиселге тараачыннарны болган недээ ажыл-агый ажылчыннарын каттыштырар талазы-биле ажыл-чорудулганың программазын ол иштекелде тайылбырлаан.

Профаилел организацияларынга ПКП-ниң ажылын күштелдирер, интеллигенциянын болгаш аныктарның ортузунга оон ажылын идепкейжидер, күш-ажылчы чонның аргелерин болгаш амыдыралчы эрге-ажыктарын камгалаар демиселдиң чаңгыс аай фронтузун түргүзар сорулга-биле антиимпериалистиг болгаш патриотчу бүгү күштер-биле эвилелди бижиттлаар дээш шиитпирни пленум хүлээп алган.

Перу коммунистериниң шуулганынын киржикчилери социалистиг Куба-биле, Никарагуа-биле, Сальвадорнуң болгаш өске-даа чурттарның демисежип турар улустары-биле эп-сеткил каттыжыгдын ылгаргейлээн.

ЛАТИН-АМЕРИК ПАРЛАМЕНТ СЕССИЯЗЫ

БОГОТА. Латин Америка күштүг болгаш ат-алдарлыг иштилежилге болган турарынга эң улуг идигни бөөрүче латин-америк парламентарийлерни Колумбияның президентизи Б. Бетанкур кыйтырган.

Латин-америк парламентинин колумбий найысылада ажыттынган эдлечелиг сессиязының делегаттарынга байыр чедирбишаан, диптиг чурттарының чаңгыс эвин бижыгларынын эргежок чугулазын президент онзалап демдеглээн. Латин Америка «экономика, политика болгаш шериг талазы-биле төлептиг кады ажылдакчы болур ужурлуг» деп, ол чугаалаан.

Америкалар аразының системазын эде тургузар дугайында айтырыгны шиитпирлээринге диптиг күүсөлер болгаш чазактар баштыңарының ужуражышкынын чыылдырар талазы-биле баштайгы базын кылдыр латин-америк чурттарының даштыкы хереткер министрлериниң чевүүл хуралын Панамага эң чоокку үеде эрттирер дугайында колумбий чазактың саналын Б. Бетанкур бадыткаан.

Бодунуң мурнуу талакы кожаларынга хамаарыштыр бодунуң албадаашкынынын чепсээ кылдыр Вашингтонтаажыглаттырын турар америк күүсөлерниң бодунуң ажык чогун бүзүреткен организациязында ылгалдыг организа-цияны тургузары латин-америк парламентинин эгелээн сессиязының хүн чурумунуң кол айтырыгы болуп турар. Ынчаргаш чаа организация чүгле латин-америк чурттарны каттыштырын, оларның шупузунуң болгаш түс бүрүзүнүң эргежок ажыктарын камгалаарын магадылаар ийик. АКШ-ны чагдатпас ынчаргаш организацияны тургузар дээш ам улам өскен хеннер англи-америк чоокта чаагы чөрүлдөөгө ийи арынны болгаш кара сеткилдиг көрүүскен Вашингтонуун туружунга Латин Америкада бүгү-ниитти киленгээшкиниин түүнели болуп турар. Ынчан АКШ латин-америк чурттарга чөңгээлеп, оларны дора көрүп, Англияның талазынга ажыы-биле турун алган.

(СЭТА).

ЛАТИН АМЕРИКА ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ СЕССИЯЗЫНДА

КАРАКАС. (СЭТА). АКШ баштаан барынын талакы күүсөлериниң чорудун турары политиктиг болгаш экономиктиг ыйыышкынның политиказын Латин Америка чөвүлелинин — Латин Американың экономиктиг системазының дээди органының (ЛАЭСДО) сессиязының ажылынга киришкен 26 чурттарның төлөөлекчилери бүрүү шиикан.

Америк чурттарының аразында харылааларның бүгү системазын өскертириниң эргежок чугулазын чоокта чаа болган англи-аргентин чорудаа бадыткаанын сессиянын киржикчилери онзалап демдеглээн. НАТО талазы-биле бодунуң эвилелчизин — Англияны АКШ ынчаарда ажыы-биле деткиишаан, мурнуу чугунде бодунуң кожалары күүсөлерге өөрөөн политиканы чоруткан. Ыйыышкынны болгаш гегемонизмни бүрүү шаан турар чаа медерел латин-американнарда тыптын келген деп, ЛАЭСДО-нуң чигиие секретары К. Альсамора онзалап демдеглээн.

Латин Америка чурттарының даштыкыдан экономиктиг хамаарылгазын уруткаар төлөөде, кады ажылдажылганы калбартырының эргежок чугулазын сессияга санал берген-ни онзалап айыткан. Даштыкының ыйыышкынын чаалатышаан, хамаарышпас хөгжүдүнин ЛАЭСДО хандырын шыдаар деп, сессияны даргалаан Бразилияның делегациязының баштыңы М. Гуржел Валенти медеглээн.

Хамаарышпас чоруктун болгаш бот-башкартынарының принциптериге үндезилээн, Латин Америкага кады ажылдажылганы хөгжүдериге калбак аргаларны амгы сессия ажыдып турар деп, Мексиканың даштыкы хереткер министриниң оралакчызы Х. Наваррете онзалап демдеглээн.

АКШ-КА УДУР УГЛАНЫЫШКЫН

БОГОТА. (СЭТА). Латин Америка чурттарының АКШ-биле харылааларының бүгү системазын оскертириңге хамаарыштыр дээди деңнелгеге ужуражышкынны эрттирер дугайында Колумбияның президентизи Б. Бетанкурнуң сапалын Латин Америка парламентинин Боготага болган сессиязының киржикчилери деткээн. Ындыг ужуражышкынны бо чылдың төнчүзүнде Колумбияның Картахена хоорайынга кылыр дээнин парламентинин даргазы Р. Вака (Эквадор) дыпнаткан. Латин Америка чурттарын сырый каттыштырар чаа организацияны тургузарының төлөвилелин күүне баштынарының чугаалажын көөрүнге киирер деп турар.

Мурнуу талакы кожаларынга хамаарыштыр чепсек кылдыр Вашингтонуун ажыглаан турары Америк күүсөлер организациязындан ылгалдыг чаа организация Латин Американың бүгү чурттарының эрге-ажыктарының камгалалын магадылаар сорулгалыг болуп турар.

Ливанда дайынны соксадырының шимчээпкили Израильде улам калбарып турар. 100 муң чыгам израильчилер (чурукта) дайынга удур Тель-Авивтиң төвүнге эрткен демонстрацияга киришкен. «Бүгү-делегей палестинчилер-биле кады», «Дайынны соксадыңар» деп лозуңнарны олар тудуп алган хоораанар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ӨЛУРУКЧҮЛЕРНИҢ КҮТКҮКЧҮЛЕРИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ливанче Израильдиң халдаашкынын Штаттакан Штаттар баш бурунгаар чүгле билгеи эвес, харын-даа амгы үеним боо-чепсээ-биле израиль агрессорларны дижинге чедир чепсеглээн. Ливанче Израиль халдаарынын мурнуу чарымда Американың Каттышкан Штаттары амгы үеним эң-не хей америк боо-чепсээн израиль агрессорларга бергенин америк царлалга бижээн. АКШ-тың камгалал министерствозунуң чажыт медээлерин «Филадельфия инкуайрер» солун парлаан. Ында бижээнин өзугаар алырга, бо чылдың чүгле баштайгы кварталында безин АКШ 217 миллион 695 муң доллар өртектиг янзы-бүрү боо-чепсектерни болгаш шериг техниказын Израильге бергеи. «АКШ-тың Израильге бо чылдың бирги кварталында бергеи боо-чепсээ 1980 чылдың баштайгы кварталында бергениндеи барык тос катап хей, өскеи чылдың ол үеанинде бергениндеи 40 хуу хей болган» деп солун айыткан.

АКШ-тың Израильге бо чылын бергеи боо-чепсектериниң болгаш шериг техниказының аразында «Ф-15» деп хыдыкчы 19 самолёттар, боду чоруур 19 үтер-боолар, кажуп чоруур болгаш танкылар септээр 14 мастерскаялар, алды миллион доллар өртектиг чепсектер бар. Бо чылдың майда Израиль «М-60» деп америк 25 танкыларны, а июньда 15 ындыг танкыларны алган.

Вашингтонуң күткүүшкүү болгаш деткиишкини-биле израиль агрессорлар Барыын Бейрутту болгаш оон хей муң чурттакчыларын араатанзыг өзу-биле узуткан келген. Киженлерни массалыг-биле узуткаарының болгаш хооранаарны кедергей үрегдээрниң нүчүлүг бомбаларын Израильге бээринге АКШ 4 миллион доллары чарыгдаан. Ол бомбаларны американнар «боду башкартынар бомбалар» деп адаан.

Израиль эжелекчилер диван болгаш палестин улустарга удур ханнын үүлгедиглерин кылып турган үеде АКШ-тың амгы чагырыкчылары ындыр арын-нүүр чогу-биле мынча деп медеглээннер: «Ливанда Израильдиң дайынынга кандыг-даа хамаарылгавыс чок, ол чуртче Израильдиң халдаар дээн планнарының дугайында билбээн бис». Ынчалзажок Израильдиң камгалал министри Шарон бо чылдың август 14-те мынча деп чулчуруткан: «Израильдиң Ливанче халдаар дээн планнарының дугайында АКШ-тың камгалал министри Уайнбергер болгаш күүне секретары турган Хейг чүгле билген эвес, харын-даа бистиң планнарывысты чүүдүг деп деткээннер». Ынчаргаш Американың Каттышкан Штаттарының амгы чагырыкчылары Израильдиң Ливанда ханнын үүлгедиглери дээш дорт харымсалганы хүлээр ужурлуг.

ПАКИСТАНДА ЧАЛАА ЧАЗАКТЫҢ ХОЛБАШТЫР ЧЕДИРИЛГЕЗИ

ИСЛАМАБАД. (СЭТА). Пакистанда чаа чазактың холбаштыр чедирилгезин ол чылдың июль ортузунда Пакистанда ажыглаан «Ф-16» деп америк чаа чазактарны Пакистанга дужаалдар берип турар ындыг байлалды» болдуруп болбазын ол айыткан. Совет Эвилели-биле чардынган керээни күүседир дээн айтышкынны «Дрессер-Франс» фирмага бербишаан. Франциянын чаа-ла бүгү харымсалганы бодунга ап турар деп, ол медеглээн.

Даштыкы чурттарының судтарынга суд чорудулгалары болу берген таварылгада юридиктиг үндезилелди быжыглаар, ол ышкаш көрдүнгеи хуусааларга дүүштүр дериг-херекселдерни белеткээрни болгаш садарын уламчылаар арганы соңуургалдыг француз компаниялларга хандырын бээр дээш Франциянын чаа-ла ындыг хемчеглерни чогумчалыг кылдыр көргеи деп, парлаттынган дынадыгда Ж.-П. Шевенман медеглээн.

Ындыг турушка Барыын Германия, Италия болгаш Англия база каттыжып турар. Америк албадаашкынга чыгыртырын бодунуң компаниларынга хораап, бодунуң садыглажыкчы эрге-ажыктарын камгалаар дугайында 1980 чылдагы хоолүзүнде көрдүүгеи чүүлү ажыглаарын англичаннар шиитпирлеп алганнар деп, француз министр онзалап демдеглээн.

Бо шиитпирни хүлээп алырының мурнуу чарымда Франциянын премьер министри П. Моруаның канцелярязы бир эвес ССРЭ-биле керээлер чарган дөрт француз фирмаларның кайы-бирээзи газ дамчыдылгазынга ажыглаар дериг-херекселдерни сатпас дээн америк хоруушкунга чагырты бээр болза, француз чазак эргежок чугуза кылдыр көргеш, албадаарының хемчеглерин алыр апаарын медеглээн.

Франциянын чазаанын шиитпирлиг хөделишкиннерин «Дрессер-Франс» фирманың Күш-ажылдың бүгү-ниитти конфедерациялында бактааган профвилел организациязы чүүлдүүгүнүн деткээн. Совет чагырларны күүседири чаңгыс чүгле бо фирмага безин ажылдаар 800 ажыг черни камгалап арттырар арганы бээр.

«Дрессер-Франс» фирманың администрациязы Франциянын премьер министри П. Моруаның канцелярязы бир эвес ССРЭ-биле керээлер чарган дөрт француз фирмаларның кайы-бирээзи газ дамчыдылгазынга ажыглаар дериг-херекселдерни ССРЭ-ге садар деп айтышкынны «Дрессер-Франс» фирмага француз чазактың бергени-биле холбаштыр «аңаа салдар чедирериниң болдунар аргалыг каш-даа хевирлери» АКШ-та бар деп, Ак бажыңның албан-дужаалдыг төлөөлекчизи журналистерге чугаалаан.

Ол хевирлерни көөрү-биле администрацияның албан черлериниң аразында болуунун хуралы АКШ-тың күүне секретары Дж. Шульцтун даргалаашкыны-биле болган. Ол балык бодунуң саналдарын президент Р. Рейганга киргеи.

АКШ сөөлгү неделяда никарагуа революциязы боой тудар болгаш Никарагуага америк империалистиг тергиндөөшкинин катаан тургузар дээш чуртка Сомосаның хаанын диктатурязының үезин дедир эгидерин оралдажырыбиле үүлгедилишкиннерин улам калбартын турар. Америк солуннарның боттарының, оларның-биле кады «Вашингтон посттун» мнинин бижээнин-биле алырга, президент Рейганның администрациязының айтышкынын өлүгаар Никарагуаның революстуг чазаан дүжүр октаар сорулгабиле ТРЭ болгаш Пентагон чажыт болгаш ажык-даа халдаашкыннарның калбак планын боттандырын эгелээн. Вашингтонуң аайындан эртпес чаа чазактың кожа чурт Гондурастың девискээриндеи чепсектиг калбак шаан халдаашкынны кылырынче кол кичээнгейин салын турар. Аңаа гондурас шериги болгаш Никарагуадап дескеи болгаш АКШ-ка ТРЭ-ниң бедеткээн шаандакы сомосачы өлүрүкчүлериниң муң-муң шериглерин АКШ ажыглаар деп турар.

Гондурастың никарагуа кызыгаарларының чанында радиопарда сомосачыларың 20-деи эвээш эвес лагерьлерин тургускан, оларның дээрбечилери америк офицерлерге баштадын алган, Никарагуаның чурттакчылыг черлериниче чепсектиг халдаашкыннарны кылын, өлүм-чидиниг болгаш үрегдөөшкиниг үүлгедишкиннерни кылын турар. Ол-ла черлерде үш муң хире гондурас солдаттарны база мөөцөөн.

Вашингтон гондурас-никарагуа кызыгаарга шыңгыы сегиржип алышкынны өскүүткеш, ол талазы-биле Никарагуаны буруудаткаш, ындыг хоозун чыддагаан-биле калбак хемчээлдиг агрессияны эгелээр болгаш аңаа «эргежок чугуза ацарган таварылгада» америк шериглерни база кириштирер болап турар. Аңаа холбаштыр америк-гондурас шериг маневрын никарагуа кызыгаарының чанында чорудуп турарын кичээнгейге алыр херек, АКШ-тың 600 америк даалай шериглерин ап чоруур шериг-транспорт корабли Гондурастың Тела деп портунче база чоруткан. Оон ангыда интервентилерге боо-чепсектерни болгаш америк шериг «чөвүлекчилери» дээр кижилерни АКШ-тың үш-дөрт транспорт самолёттары хүнүүн-не гондурас шериг-агаар күштериниң баазаларынга кээп турар. Америк шиитпирлиг самолёттар болгаш шериг корабльдери чурттуң агаар делгемнерин болгаш девискээр сугларын үргүлү үреп киирип турар.

Оон-биле чергелештир Тен разведка эргелери Никарагуаның иштинде диверсиялар, сандарадышкыннар, контрреволюстуг күштерни тургузуп хандырары-биле катаан хаара чажыт үргедөөгөн үүлгедишкиннерни база кылын турар.

АКШ-тың авантюристиг чүткүүлүнде Никарагуаның ажылчы чонары килеңгээшкин-биле ойтур шаан турар. Олар боттарының революстуг чаалап алышкынларын хаанын сөөлгү дамдызынга чедир камгалаарынга белеңнеп Никарагуаның шериг улам быжыглап турар. Чурттуң муң-муң хамаатылары улусчу милициянын түрөөлеңнинде киирип турар.

Н. ЧЫГИРЬ.

СЭТА-ның хайгаарачызы.

ФРАНЦИЯНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ШИИТПИРИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Америк «Дрессер индастриз никорпорейтед» компаниянның Француз салбыры— «Дрессер Франс» фирмага моон мурнунда көрдүгеи ышкаш, Сибирь—Барыын Европа аразынга газ дамчыдылгазының тудуунга ажыглаар дериг-херекселдерни ССРЭ-ге садар кылдыр Франциянын чазаа албадаашкын чуруму-биле хүлээткени Парижте албан хуузу-биле чарлаан. Газ дамчыдылгазының упуга тургузар кылдыр чагыттынган 21 компрессорнуң баштайгы үзүн ол чоокку хүннерде Совет Эвилелиниче чорудуп бээр.

Хүлээп алдынган шиитпирни тайылбырлавышаан, Франциянын күүне министри, эртем шинчилелдерни болгаш министри Ж.-П. Шевенман америк компаниянын француз салбыры ол чагыт бүүгаар керээни алган бүрүн күүседир ужурлуг дээрин онзалап демдеглээн.

Төлөвилелиниң дамчыштыр чүве чугаалап тура, «даштыкы чазак француз фирмаларга дужаалдар берип турар ындыг байлалды» болдуруп болбазын ол айыткан. Совет Эвилели-биле чардынган керээни күүседир дээн айтышкынны «Дрессер-Франс» фирмага бербишаан, Франциянын чаа-ла бүгү харымсалганы бодунга ап турар деп, ол медеглээн.

Даштыкы чурттарының судтарынга суд чорудулгалары болу берген таварылгада юридиктиг үндезилелди быжыглаар, ол ышкаш көрдүнгеи хуусааларга дүүштүр дериг-херекселдерни белеткээрни болгаш садарын уламчылаар арганы соңуургалдыг француз компаниялларга хандырын бээр дээш Франциянын чаа-ла ындыг хемчеглерни чогумчалыг кылдыр көргеи деп, парлаттынган дынадыгда Ж.-П. Шевенман медеглээн.

Ындыг турушка Барыын Германия, Италия болгаш Англия база каттыжып турар. Америк албадаашкынга чыгыртырын бодунуң компаниларынга хораап, бодунуң садыглажыкчы эрге-ажыктарын камгалаар дугайында 1980 чылдың төнчүзүнде Колумбияның Картахена хоорайынга кылыр дээнин парламентинин даргазы Р. Вака (Эквадор) дыпнаткан. Латин Америка чурттарын сырый каттыштырар чаа организацияны тургузарының төлөвилелин күүне баштынарының чугаалажын көөрүнге киирер деп турар.

КЫЖАНЫЫШКЫН УЛГАТКАН

АКШ сөөлгү неделяда никарагуа революциязы боой тудар болгаш Никарагуага америк империалистиг тергиндөөшкинин катаан тургузар дээш чуртка Сомосаның хаанын диктатурязының үезин дедир эгидерин оралдажырыбиле үүлгедишкиннерин улам калбартын турар. Америк солуннарның боттарының, оларның-биле кады «Вашингтон посттун» мнинин бижээнин-биле алырга, президент Рейганның администрациязының айтышкынын өлүгаар Никарагуаның революстуг чазаан дүжүр октаар сорулгабиле ТРЭ болгаш Пентагон чажыт болгаш ажык-даа халдаашкыннарның калбак планын боттандырын эгелээн. Вашингтонуң аайындан эртпес чаа чазактың кожа чурт Гондурастың девискээриндеи чепсектиг калбак шаан халдаашкынны кылырынче кол кичээнгейин салын турар. Аңаа гондурас шериги болгаш Никарагуадап дескеи болгаш АКШ-ка ТРЭ-ниң бедеткээн шаандакы сомосачы өлүрүкчүлериниң муң-муң шериглерин АКШ ажыглаар деп турар.

Гондурастың никарагуа кызыгаарларының чанында радиопарда сомосачыларың 20-деи эвээш эвес лагерьлерин тургускан, оларның дээрбечилери америк офицерлерге баштадын алган, Никарагуаның чурттакчылыг черлериниче чепсектиг халдаашкыннарны кылын, өлүм-чидиниг болгаш үрегдөөшкиниг үүлгедишкиннерни кылын турар. Ол-ла черлерде үш муң хире гондурас солдаттарны база мөөцөөн.

Вашингтон гондурас-никарагуа кызыгаарга шыңгыы сегиржип алышкынны өскүүткеш, ол талазы-биле Никарагуаны буруудаткаш, ындыг хоозун чыддагаан-биле калбак хемчээлдиг агрессияны эгелээр болгаш аңаа «эргежок чугуза ацарган таварылгада» америк шериглерни база кириштирер болап турар. Аңаа холбаштыр америк-гондурас шериг маневрын никарагуа кызыгаарының чанында чорудуп турарын кичээнгейге алыр херек, АКШ-тың 600 америк даалай шериглерин ап чоруур шериг-транспорт корабли Гондурастың Тела деп портунче база чоруткан. Оон ангыда интервентилерге боо-чепсектерни болгаш америк шериг «чөвүлекчилери» дээр кижилерни АКШ-тың үш-дөрт транспорт самолёттары хүнүүн-не гондурас шериг-агаар күштериниң баазаларынга кээп турар. Америк шиитпирлиг самолёттар болгаш шериг корабльдери чурттуң агаар делгемнерин болгаш девискээр сугларын үргүлү үреп киирип турар.

Оон-биле чергелештир Тен разведка эргелери Никарагуаның иштинде диверсиялар, сандарадышкыннар, контрреволюстуг күштерни тургузуп хандырары-биле катаан хаара чажыт үргедөөгөн үүлгедишкиннерни база кылын турар.

АКШ-тың авантюристиг чүткүүлүнде Никарагуаның ажылчы чонары килеңгээшкин-биле ойтур шаан турар. Олар боттарының революстуг чаалап алышкынларын хаанын сөөлгү дамдызынга чедир камгалаарынга белеңнеп Никарагуаның шериг улам быжыглап турар. Чурттуң муң-муң хамаатылары улусчу милициянын түрөөлеңнинде киирип турар.

Н. ЧЫГИРЬ.

СЭТА-ның хайгаарачызы.

АЖЫЛ ЧОКТАР КӨВҮДЭЭН

БРЮССЕЛЬ. Экономиктиг кады ажылдажылга болгаш хөгжүүде организациязында бактаанган капиталистиг 24 күрүөлөрде ажыл чоктарының саны сөөлгү оон чылда ийи ажыг катаан көвүдээн.

Организацияның Брюссельде пергаттынган статистиктиг сан-медээлерни өзугаар алырга, экономиктиг кады ажылдажылга болгаш хөгжүлдө организациязында «артык кижилер» дижир ажыл чоктарының саны 1970 чылда 10,3 миллион кижи турганындан 1980 чылда 24,5 миллион кижи чедир өскен. Эрткен чылын ол организацияның чурттарынга хөлөпленген ажылдаан кижилериниң 7,5 хуузу ажылдаар эргезин оскуганнар болган.

Специалистерниң саналгаларын бүүгаар алырга, үүлгө Барыын Европаның күрүөлерининге безин ажыл чоктарының саны 1983 чылдың төнчүзүнге чедир 17,5 миллион кижи болуп, бот-ажыл-чорудулгалыг бүгү чонуун 10,5 хуузу чедер.

(СЭТА).

МОЗАМБИККЕ УДУР

МАПУТУ. (СЭТА). Мурнуу Африканың расистилери Мозамбик Улус Республикага удур улуг хемчеалдыг агрессия даныны белеткеп турар деп, «Нотисиаш» солун бижээн. Мурнуу Африка Республикада расистилерниң политиктиг планнарының дугайында ийи фактылар хөлөпленген турар: бирээде, «удурланышкынны национал шинчээшкини» дээр саттынынчы организацияның чепсектиг отрядтарының Мозамбикке удур хөделишкиннери сөөлгү үеде күштелген, ийинде, Мурнуу Африкада расистилерниң шериглерни Мозамбиктиң кызыгаарында моөцнеп эгелээн. Солунуун дыңнатканы бүүгаар алырга, Мозамбик Улус Республиканың кызыгаар чоогунда мурнуу-африка расистилериниң 50 муң солдаттарын болган офицерлерин моөцнеп болуп турар.

УДУРЛАНЫЫШКЫН

ВАРШАВА. ПАП агентилелдин дыңнатканын өзугаар алырга, АКШ-тың, Францияның, Великобританияның болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының Варшавада дипломаттыг төлөөчилериниң баштыңнарын чаа Польша Улус Республиканың даштыкы хереткер министерствозунга келдирткен.

Польшага хамаарыштыр ол чурттарның радиостанцияларының чорудун турар пропагандачы хоралаашкынларынга шиитпирлиг удурланышкынын ПУР-нуң ДХМ илергейлээн. АКШ-тың, ол ышкаш Францияның, Великобританияның болгаш ГФР-ниң ол чурттарның чазактарындан акша-монгун ап турар радиостанцияларының ажыл-чорудулгазы делегей эртенинин норма-чижектериниге болгаш делегейге кады ажылдажылганың принциптериге чөрүшкек болуп, ПУР-нуң иштики хереткериниге каржы холгаарлаашкын кылганы болуп турар деп ДХМ-нин медеглелинде чугаалаан.

Ындыг янзылыг хоралакчы ажыл-чорудулганы соксадырын, ПУР-нуң даштыкы хереткер министерствозу негеп, ол ышкаш делегейнин эрге-хүлөөлгелиг организацияларының шуулганнарын-даа дамчыштыр чогуур хемчеглерни алыр эргелинин сагынырган.

(СЭТА).

НЕФТЬ ЯРМАРКАЗЫ

ОС

Бөгүн—Совет кино хүнү

КИЖИЗИДИКЧИ САЛДАРЛЫГ КҮШ

Совет киноуун үндезилеттиниң тургустуңганының эгезин В. И. Ленин салган. 1919 чылдың августа бо талазы-биле тускай декретке ол ат салган. «Бүгү-ле уран чүүлдерден эң чугулазы кино болур» деп улуг баштыңчының чугаалап турганы-даа таварылга эвес.

Улуг Октябрьның тиилелгезинге чедир кинематографиа деп ындыг адыр турбаан. Бүгү-ле байдал Октябрь революциязы тиилээн соонда үндезини-биле өскерилген. Кинону идеология ажылынга, партияның эдлеглиг сорулгаларын пропагандаларынга ажыглаары чугула сорулга болуп келген. Киноның мурнунда эң чугула сорулга—совет кижини коммунистиг мировоззрениеге, чаран чүүлге кижизидери болур.

Кино—уран чүүлдүң чоңга эң нептерелгей, ынак хевири. Совет улустуң маадырлыг өрткен оруун уран-чечен болган документалдыг фильмиледе көргүскен. Совет кино уран чүүлүнүң коммунистиг тургузуушкунга улам өзүп орар ужур-дузазы СЭКП ТК-ның бо талазы-биле тускай доктаалдарынга айыттынган. Тываның кино ажылдакчылары партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш тура-соруктуг ажылдан турарлар.

Республикага киночеткизиниң хөгжүлдезин Совет Тыва үезинде шапкынчаан. Дөртен чылдар үезинде Тывага чүгле 14 турум кино, чеди көжер кино турган. Амгы үеде бисте 273 турум кино (оларның аразында хоорайныы—18, кожа черниг—255) бар. Ынчан бир чылда чүгле 200 муң көрүкчүге кино көргүзүп турган болза, ам бир чылда 7 млн. 500 муң ажыг көрүкчү кино көөр, хүнүн-не 20 муң кижи кино көрүп турар. Республиканың кодээде бир чурттакчылы чылда ортумаа-биле 26, хоорайдаары — 23 киноны көрүп турар. Иштин РСФСР-де безин ук көргүзүг бедик болуп турар.

Эрткен чылын кино үндүрүлгезиниң акыа чыылдазының планы 1 млн. 250 муң рубльге күүсеткен. Республиканың күрүнешиг киночеткизи планныг оваалдаларын чыл бүрү күүседип келген. Эки ажылдыгларының одуруунга дараазында киночеткилер, кинотеатрлар хамааржыр: Кызыл районуун киночеткизи (директору Л. С. Бурдакова), Өвүрүн (А. С. Куулар), Таңдының (С. В. Ударцев), Мөңгүн-Тайганың (В. И. Сыргымай), «Пионер» кинотеатрының (Э. И. Лыскова), «Востоктуң» (В. Р. Рахманова) дээш өскелер-даа.

Тывага баштайгы киноны 1925 чылда көргүскен, үнүг киноны 1936 чылда үндүрген. Ам Тываның кинопрокадында 5340 долу метражтыг уран-чечен фильм, 4400 документалдыг болгаш эртем-нептередилгелиг кино кадагалаттының турар. Кодээ суурның турум кинозуче бисте ам 16—22 киноны ай санында чорудуп берип турар.

Республиканың кино системазында 500 ажыг кижи ажылдап турар.

Киночеткизиниң хөгжүлдезинин деңнели бисте ам-даа чавыс. Амгы үениң таарымчалыг кинотеатрлары чок. Бар кинотеатрларының саны эвээш, иштин байдалы чогуур негелдеге четпес. «Найырал» кинотеатрны ажыткандан соңгаар 20 чылда чаңгыс-даа чаа театр ажыттынмаан.

Республиканың бүгү-ле чурттакчылыг черлеринде кинону көргүзүп турар. Малчын бригадаларның, фермаларның, турлаглардың, хову бригадаларының кино көргүзүлдезинде 25 көжер кино бараан болган.

Бо беш чылда Кызыл хоорайга чаа кинотеатрны тудары көрдүүген. Ук айтырыгны шиитпирлеп турары оожум. Херек кырында амгы үениң таарымчалыг кинотеатры эң чугула болуп артышаан. Бо айтырыгны дарый шиитпирлээрин чогуур органнар өөренип көөрү чугула.

Кадрлар айтырыынче база сагыш салдынган. Кодээде ажылдап турар кинномеханиктер чингелдерини ажыглап турар. Оларны алды ай хуусаалыг курстарга, Иркутскиниң кинотехникумунга өөредип турар бис. Кинномеханиктерниң хөй кезии I, II категория квалификациялыг, мергежилии доктаамал белдиип келгеннер.

Кадрларының аразында ажылдан ,үнер-кирер чоруктарны чок деп болбас. Ооң база бир кол чылдагааны чурттаар оран-бажың айтырымында. Чер-черде совет органнар кинномеханиктеринге оран-бажың бээр айтырыгны кошкак шиитпирлеп турар. Ооң чижээнге Кызыл хооркүүскомну киирип болур. Сөөлүү каш чылда чаңгыс-даа ажылдакчыны бажың азы общежитиеге чурттаар чер-биле хандырбаан.

Чон ортузунга кино пропагандазын калбартырынга культура-массалыг улуг ажылды чорудуп турар. Эң эки совет киноларны көргүзери, темалыг көргүзүглер, кинонеделялары дээш өске-даа хемчеглерни чорудуп келген. Киноклубтар, кинолекторийлер ажылдап турар. Бүгү-ле ажыл-херектер ССРЭ-нин 60 чылын төлептиг өткуурунче уттанган.

В. ОЮН.

Тыва АССР-ниң Кинофикация талазы-биле күрүне комитединиң улуг экономисти.

Кижизидилге темазынга

КАМГАЛАНЫРЫНЫҢ «АРГАЗЫ»—МЕГЕЛЭЭР

Беш ларлыг Орлан группаэш, эмчиге чыдып алган. Ол үеде ооң бажыңга азыраа турган бора-тоолайны аараш өлүп калган. Орлан үр болбайн, эмчиден үнүп келгеш, дораан-на демги бора-тоолайны айтырар болган. Аваазы эмчиден чаа үнүп келген оглун мунгаратпас дээш, ковчуг дүргеи мегелепкен:

— Сээн бора-тоолайыңны караа аарый берген, мал эмчизи бажыңында апарган эмнеп турар. Даарта эккээр мен, оглум. Даартазында дан бажында ачазы кожаларындан база шаа-ла ындыг бора-тоолай садып алгаш, оглу көрбээнде тоолай кажаазынга суп каан. Ачазының оглун мегелепкенинин чылдагааны чүгле чаңгыс—оглун мунгаратпазы.

Бичин уруглардың улуг улусту мегелептер таварылгалары база-ла ынчаар азы ооңбиле домей байдалга өгелээр.

Бичин Сылдысмаа даштыгаа ойнап чораан чедип келгеш, аваазының уруунга айтырым мегелээр бе азы тура шыны чугаалаар бе, ол иннинң кайы бирээзин шилип алырынче албаданган. Мегелээри дээрге аваазының кылымын чазыктырарының бир «аргазы»—камгалалдыр. А шыны чугаалаары дээрге аваазының хорадаанын бодунга дорт хүлээп алыр дидим базым. Бир эвес уруг: «Буруулуг болдум, аай»—дээш аваазынга халып чеде бергеш, бүгү шыны чугаалаар болза, не биле уругуң аразында тургустуңуп келген хоорук, найырал чок чорукту болдурбайн барыы болур сагыш-сеткилдиң шимчээшкини, эки сеткилдиң эгези болур ужурлуг. А мегелээри дээрге кижилерни аразында алгышкырыш, чөрүдээни болдурбазының бетики, чиик аргазы—угаан-бодалдың шимчээшкини.

Бо таварылгада мегелептер байдалды айтырып турар, тургузуп турар, харылаан турар кижилерниң аразында сагыш-сеткили чоок, бот-боттарын эки билчир болзуп дээш эвес, чүгле суглан курган, «буруу чок» үнерни бодааш мегелептер ужурга таваржыр.

Бичин Орлан өжи Күдерге мынчаар чугаалап турганын душ бооп дыңнаан мен:—кежээ бажыңга кирип кээримге, ачам дем-не мени маңап олурган, карактары аажок коргунчуг болду. Чүү каинаарын? Дораан боданып өгелээн мен. Чаңгыс минута иштинде-ле чүү деп мегелээрин боданып апкан мен.

Бо таварылгада ооң ачазының ажыңнаныы, оглунга шыңгыы хемчег көргүзер деп турарын эндевээн. Ынчангаш угаан-бодал шимчээшкини дораан өгелээн. Ооң ачазын мегелепкен. Ажыыр, хорадаар, килеңнээр чорук кижилерниң аразында найыралын баксыраадыр, бот-боттарын чоок билчир чорукту болдурбас, кижилерни бот-боттарындан хоорук, эки билишпес чорукка чедирер.

Бот-боттарын эки билчир, бүзүрежир, аразында найыралдыг чорукту чедип алырда, чүгле сагыш-сеткилдиң, чүрептиң шимчээшкини херек. Чүгле ынчан уруглар улуг кижилерге ажык сеткили-биле чедип кээр, ынчан уруглар улуг кижилер-биле хомудалып, өөрүшкүүнү, мунгаралын деңге үлежир. Улуг кижилер уругларга бүзүрээр болза, олар баа улуг улуска бүзүрээр апаар.

Ынчангаш үстүнде чижектерден алгаш көөрүүскө, бичин кижилерниң мегелептеринде улуг кижилер буруулуг болуп турар. Улуг улустар боттары эскербейн турган бичин кижилерге шынын чугаалаар байдал тургуспайн барган таварылгада, олар мегелей каптар апаар. Ындыг таварылгада олар ада-иезинин кончуптарындан, ажына бээриндан коргар. Ынчангаш кажарлаар, чажырар, мегелээр ужурга таваржыр.

Бичин уруглар шынын чугаалаар бе азы мегелээр бе деп иннинң бирээзинге таваржы бергенде, сагыш-сеткили чаңгыс аай эвес шынын чугаалаарынга ынак. Бичин кижи кылган хөрээн, частырын миннин эгелээр. Ынчалза-даа бир эвес ол ындыг миннинишкиннин түңнелинде ада-иезин ону кончуп, чемелеп, аңаа ажыныы туруп бээр болза, бичин кижиниң сагыш-сеткили дүжүп берин, ындыг байдалдан уштунуп алыры-биле ам хөөн мегелеп өгелээр. Шынын чугаалаарынга, частырын миннин, аваазынга азы ачазынга халып чеде бергеш, «буруулуг болган-дыр мен»— деп сагыжын ажыдарынга бодаарга мегелээри мырыңай белеп.

Бис уругларывыс-биле хүн бүрү харылзаавыстың үезинде, оларның амыдыралынга дуржулгазы эвээш, ам-даа хевирлеттинмээн болганындан дыка хей чүүлдерни чедир кылып, чедир чугаалап, шыдаваын билип өгелээр бис. Анаа шыжыгын, хорадан, оларже алгырып, оларны кончуп туруп бээр бис.

Улуг кижилер боттары аразында чугаалажып тура, бот-боттарынга аажок кичээнгейлиг, эвилеп-ээлдек болур. А уруглары-биле чугаалажы бергенде, дораан-на олардан артык угаанныын, артык күштүүн илередип, өөредип, ковчуп өгелээр. Уругларга ол кончуг халалыг, ынчангаш олар дорт, чиик орук дилеп, мегелептер таварылга оон өгелээр. Ындыг таварылгада уруглардың болгаш ада-иезиниң аразынга даштындан көөрге «тайбың» байдал турар, а херек кырында оларның аразы хоорук, иштики сагыш-сеткилин билишпес, ада-иезин чоок өөнүү кылдыр санаваас болур. Ол ындыг хоорук, бот-боттарынга чоок эвес чорук ада-иезиниң бис уруглары чүгле чагырар, сургаар, өөредир ужурлуг бис дээр хөөнүг частырындан өгелээр. Бичин кижилер эң чоок кижилериндеп ада-иезиндеп хоорук чорукту иштинде аажок бодап чоруурлар. Ынчангаш ол частырыгны эдип алырда, адаже бир-ле дутаарында, оларны кончуур, оларга хей черге ажыыр чорукту болдурбас, оларга бүзүрээр, идегээр, оларның частырыгларын бичилерниң буруузу эвес, билбезин кылдыр хүлээп алыр, оларның-биле сүмележир, оларның иштики сеткилин өөренир, бичилерни эң чоок өөнүү кылдыр көөр херек.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

ОЙНАКСААН МААДЫРЫМ

РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. Соломин Гогольдуң «Ревизоруңга» режиссёрлаан соонда, Даниил Граниниң «Чурук» деп романында маадырның ролюн күүседир деп турар.

— Чурукчу Астахов—нарын салым-хуулуг, дыка бодүүлү болгаш угаан-бодал талазыбиле байлак, бойдуска кызыгаар чок ынак, кижилерни хүндүлээр кижи —деп, Юрий Мефодьевич бодунуң маадырын таныштырыш тура, чугаалады.— Кол-ла үүве, ол мээң үежим-дир, ооң бодалдары, сеткил-сагыжы ынчангаш меңээ билдингир. Бо үениң кижиниң ойнаары дээрге мээң шаг-шаанган бээр күзедим үүве.

Бичо театрга чаарби беш чыл хире ажылдан келгеш, Ю. Соломин колдуунда-ла классикага үжеп хире рольду ойнаан. Ол анаа актёр мергежилиниң тергин школазын эрткен. Ам келгеш, сценага Хлестаковтуң, Островскийниң «Эзреминдеп» Кисельниковтуң, Достоевскийниң «Базындырган болгаш дорамчылатканнарындан» Иван Петровичиниң, Фёдор Иоанновичиниң овур-хевирлерни тургускан соонда, ол бодунуң үежизиниң ролюнга таварышканы ол.

— Граниниң романын баштай номчаап-ла, ону дыка сонуургаан мен—деп, артист чугаалады.—Ол бойдуска, адачурт төөгүзүнге кам-хайыралыг болурунуң дугайын чугаалап тура, бистиң хамааты арын-өөрүүвүс, патриотчувус дугайын сөглеп турары ол. Кижи амыдыралга идепкейлиг туруштуг, бүгү үүвеин бодунга чоок көөр ужурлуг. Бичин орус хоорайжыгаш Лыковога болуушкуннар ханы философчу болгаш мораль-этика уткалыг.

— Бо үениң кижилериниң овур-хевирин тургузарынга мээң депутат ажылым дузалады — деп, артист уламчылады. Коммунист Соломин — Свердлов район Советиниң депутады.

— Мээң кинога ойнаан маадырларым база дузалаан. Чижээ, «Мындаагыларның адъютантызында» Кольцов, ол кайгамчык мөзүүг, идеага бердингеп ленинчи-большевиктир. А. Куросаванын «Дерсу Узалазында» эртемдеп, аянчорукчу В. Арсеньевтиң овур-хевиринде сонуургаачал чорук, ынак ажыл-херээнге бердингени каттыжып сиңиккен. «Бүзээлээшкин» киноэпопеида Звягинцев Төрээн чурттуун тайбың дыжын камгалап турар дидим болгаш биче сеткилдиг дайынчы. Мээн маадырларым — күштүг, өлүмден чалданмас кижилер—меңээ дыка чоок. Буянныг, чымчак сеткилдиг Астахов ол одурутта немежин, совет кижиниң хөй талалыг характеринге чаа үүлдерни немээр боор деп күзээр-дир мен. Ындыг маадыр-биле ужуражылга — көрүкчүлерге аас-кежиик, а актёрга —эң-не ойнаксаанчыг роль болуру чугаажок дээрзинге бүзүрээр мен.

О. СВИСТУНОВА,
СЭТА-ның корр.

Москва.

«Париж. Маяковский.» деп документалдыг телефильм, «Парижтиң кежээлери» болгаш ССРЭ—Франция: найыралдың болгаш кады ажылдажылганың маршруттары-биле деп теледамчыдыгаларының сценарийлериниң автору, төп теледамчыдыгаларының башкарыкчызы Г. И. Зубковту ССРЭ-ниң Күрүне шаңналыныче 1982 чылда идип үндүрген.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАҢГЫС ЭПТИГ

Экран мастерлериниң чаңчылчаан байырлалы—Совет кино хүнү бо чылын ССРЭ-ниң тургустуңганының 60 чылында эртип турар. Советтер чуртунуң хөй национал ыдыг кинематографиязының онзагай көргүзүү «Деп эргелиглериниң эвилели» деп кинофестиваль болган деп, Күркипонуң даргазының оралакчызы М. Александров чугаалаан. Ук ыбилейлиг көрүлдениң аудиториязы кайгамчык улуг. Бистиң карак четпес делгем чуртувустуң бүгү-ле булуңнарында болуп эртип турар, кол-кол режиссёрлар, кинодраматургтар, актёрлар-биле ужуражыышкынарга чүе-чүе муң көрүкчүлер киржип турар. Октябрьның Төрээн чуртунуң маадырлыг төөгүзүн көргүскен, чонуун аас-кежии дээш, чер-делегейде тайбың дээш партияның могаг чок демиселин совет улустуң ажыл-херектерин көргүскен боттарының эн эки ажылдарын чурттуң бүгү 39 киностудиялары фестивальга эккелген. Национал кинематографиаларның үлүүнге амгы үеде бүгү уран-чечен ленталарының чартыынан хөй, телевидение киноларының дерттүүн үш кезии, документалдыг фильмиринин хөй кезии онаажын турары онзагай ужуруттулалыг.

Сураглыг режиссёр, ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Райзман «Кижиниң хууда амыдыралы» деп фильмде бистиң үениң кижилериниң, салган соруун чедер, ажыл-херекчи кижилериниң, салым-чоздарын болгаш ажы-чаның уран чүүл аргазы-биле шинчилеп турар.

Көрүкчүлер аразынга калбак нептерелги чаалап алган «Коммунист», «Сээн үежин», «А бир эвес ол ынакшыл болза», «Өлдептиг хөрээжеп» деп фильмиринин автору экраннан эн-не чугула болгаш амыдыралчы чидиг айтырыгларын дугайын чугаалап, бодунуң чаңчылынга шыны боор артган.

—Драматург А. Гребнёв-биле бис көрүкчүге «тура дүжүп, хая көрүүрүн» саналдап, бистиң маадырывыс шыкаш, чурттап өткен чүүлдерни боттуу-биле үнелеп, ооң эргежок чугула түннелдерни үндүрерин күзээн бис. Ооң ролюн кайгамчык мастер М. Ульянов ойнап турар. Ооң маадырынга, улуг будуруугениң удуртукчузунга, ажылынга хөйну чедип алган, ынчалза-даа чоок кижилери-биле чүрекке эргим харылзаалары чидирипкен кижиге, бодунуң чазыгларын миннирн, бодунга безин миннирн берге болбайн. Ынчалзажок, өске арга чок. Удавас бүгү эвилел экраныче үнер лентаның утказын чугаалавайн, маңаа чүгле шида чаңгыс аай харыы чок болгаш туруп-даа болбас дээрзин демделеп каалы. Бистер көрүкчүлерни боданырын, маргыжарын, бис-биле чөпшөөрежирин азы дадагалаарын саналдап турар бис.

Е. ХОРЕВА,
СЭТА-ның корр.

ХООЧУН КОКТУГ

Кино уран чүүлүүн хүнүнге турескаатган кежээге ол талазы-биле хоочун ажылдакчы С. Ф. Дмитриевтин адын «Хүндүлел дептериниче» киир бижээн. Ол кежээге Бай-Хаак суурнуң чурттакчылары чыглып келген. Кежээнин хүндүлүг киржиичизи С. Ф. Дмитриев чыыганнар-биле эвилек мендилежип, мөгейгилээн.

Кино ажылынга ол 1949 чылдан бээр ажылдап келген. Эн баштай кино механигиниң дузалакчызы болуп ажылдап киргеп. Ооң удаваанда улуг кино механиги апарган. Ам ол 15 чыл иштинде Бай-Хаакта ажылдап турар. Ооң ажылдап турары киноустановка планын чылдыы-на ажыр күүседир болгаш, социалистиг чарыштым мурнуку олдуруунда. Степан Филиппович болгаш ооң кады ажылдап турар өөру көрүкчүлерни кино уран чүүлүнге хандыкшылар дээш эвээш эвес ажылдарны кылып чорудуп турар. Олар тематиктиг кежээлерни, эң эки совет киноларын баштайгы көрүлдезин, медицина болгаш эрге-хоойлу талазы-биле лекцияларны организастап эртирип турар. Бай-Хаактың киноустановказы ортумак школада 1981 чылда тургустуңган уруглар кинотеатрын шефке алган.

Степан Филипповични көрүкчүлер эки таныыр болгаш ол оларнын чагыгларын күзелдин-биле хүлээп алыр. ССРЭ-ниң Культура министерствозу болгаш культура ажылдакчыларының профэвилел Төп комитеди ооң күш-ажылын Хүндүлел бижик-биле үнелеп демделээн. Ол 1976 болгаш 1980 чылларда «РСФСР-ниң социалистиг чарыжының чиилекчилиг» деп хөрек демдектери-биле шаңнаткан.

З. КЛЕПОВА.

Кызыл хоорай.

Шилиндек команданың тренери

Ажылдың хемчээлинин өскенин барымдаалаш, чурттуң шилиндек футбол командазының белеткелин улуг тренер клуб командазынга дакшырлап ажылдаайн башкарары чүгүла деп ССРЭ-ниң Спорт комитеди саналаан.

К. Бесковтуң «Спартакка» ажылын уламчылаар дээн күзелин өөренип көргеш, Спорт комитет ооң дилээн хандыгып, ону чуруттуң шилиндек командазының кол тренерлиг хүлээлгезинден хостаан.

Совет шилиндек командазының улуг тренериниге В. Лобановскийни томуйлаан. Бо сезон доозулган соонда, ол чүгле ССРЭ-ниң шилиндек командазын белеткээриниге ажылдаар. Бо дугайын Спорткомитеттиң футбол талазыбиле эргелери СЭТА-ның корреспондентилериге дыңнаткан.

(СЭТА-ның корр.).

АГААР

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чагбас. Бөрүнин чүк угланыышкынныг хаттың күжү секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 5—10, хүндүс 20—25 градус чылыыр.

Кызылга чаъс чагбас. Хаттың күжү секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 7—9, хүндүс 22—24 градус чылыыр.

КИНО

АВГУСТ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эмдик Барынын чүкте» 10.00, «Базындырбаан» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кино чымындызы» 9.50, «Чүс чылдың улуг оорлаашкыны» 11.20, 15.00, 18.40, «Улу чылы» 13.10, 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өзүлүг ынакшыл» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Даңгырактар болгаш аазаашкыннар» 17.00, 20.00 шактарда.

Кызылдың уран чүүл училищезин 1982 чылдың августун 31-де 10 шакта ужуражыышкынче сургуулдарны чалап турар.

телевидение

АВГУСТ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Уе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — «П. Аедоницкийниң ырылары». Фильм-концерт. 9.35 —«Рубенс—чурукчу болгаш дипломат». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү болгаш 4-кү сериялары. 11.25 —Телемедээлер. 11.30 — 14.50 —Чапсар. 14.50 —Телемедээлер. 15.10 Совет кино хүнүнге турескаатган кинопрограмма: «Кино делгезини!». «Кадр артында». 15.55—Орус чугаа. 16.25 — «Сирия Араб Республиканың парламентарийлериниң ССРЭ-ге аян-чоруу. Документалдыг фильм. 16.45—Москва болгаш москвачылар. 17.15 — «Волгада бир чалым-хая бар». Фильм-концерт. 17.45 — «Хөм бембук» клубтуң шаңналы дээш.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —Бөгүн кино хүнү. ССРЭ-ниң Күркипозуун даргазы Ф. Т. Ермаштың чугаалы. 19.25 —«Ынакшылдың кулуу». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Уе». Информастыг программа. 21.35 —Баскетболга делегей чемпионады. Колумбиядан дамчыдылга. 22.35—Бөгүн делегейде. 22.50 — 23.35 — Даштыны эстраданың аялгалары болгаш ритмнери.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 —Хөй сериялыг «Чараа-чеченнер дайыны» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 5-ки серия. (БУР). 13.10 — Испан дыл. 13.40 «Василиса Микулишна». Мультфильм. 14.00 —Чогаалчы В. Астафьев-биле Останкинонуң Концерт студиязынга ужуражылга. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 —18.30 —Чапсар. 18.30 —«Кежээ Советтиң ажылхеректери». Документалдыг телефильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 —«Хөй-нинти амыдыралының экраны». Дамчыдылга. 19.15 — «Азия төөгү». Информация-публицистиг программа. 19.45 — Чаңгылдар. 19.50—Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуур, чаштар!». «Фиктин солун ужуралдары». Мультфильм. (ЧССР) 20.15 — Суг адаанын спортунга делегей чемпионады. 21.00 —«Уе». Информастыг программа. 21.35 —«Майор Земанның үжеп таварылгалары» деп бөлүк үндүрүлгеден «Өлдүрүкчү ховуда чаштынып чыдар» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү (ЧССР). 22.35— «Шпаа». Документалдыг телефильм. 23.00—01.00— Футболга ССРЭ чемпионады. «Торпедо (Москва)— «Динамо» (Киев).

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ШИЛИНДЕК КОМАНДАНЫҢ ТРЕНЕРИ

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Томскиниң геология разведка техникуму 1982—83 өөредилге чылында 10 классты доосканнардан немелде сургуулдар (аныяк оолдар) хүлээп алырын чарлап турар. Техникумга өөренгеш, чедип алыр мергежилдер:

Ажыктыг азымал байлактыг черлерни шинчилеп тыварының техниказы;

Нефть болгаш газ кудуктарын орумнээри.

Кирериниң шылгалдалары: математикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаалыг).

Ортумак школаны «4» болгаш «5» демдектиг доосканнар кижилерни техникумга шылгалда чок хүлээп алыр.

Хүлээп алыышкын комиссияларының адрестери:

Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда № 11 бажын, Тыва геология-разведка экспедициязы азы Томск хоорай 27, Смирнов кудумчузунуң № 44 бажын, ТГРТ.

Документилерни Кызылга сентябрь 1-ге чедир, Томскиге — сентябрь 15-ке чедир хүлээп алыр.

«СИБИРЬНИҢ ШАЛЯПИНИ»

Улан-Удэниң болгаш бүгү республиканың музыка амыдыралы сөөлгү чылдарда улам байлакшаан. Опера болгаш балет шиилери, симфония концерттери дээш, музыка уран чүүлү-биле сырый холбаалыг сураглыг аттар — ыраажылар, композиторлар, музыкантылар чыл келген тудум-на көвүдеп турары өөрүнүг.

Бойдус— кайгамчык чаңгыс. Кайгамчык үн — кижиниң сеткил-сагыжының ямыг-бүрү нарын «хылдарын» ыңгырадыр, хоонадыр оттур силгип, сергедип кээр. К. Базарсадаевтың үнү байырлалдыг аялгаларга болгаш бедик делгем аялгалыг ырларга улам тода, өткүт, ылереп кээр. Ында сценага бодун ап билир кайгамчык талант бар. Өзүлүг-ле салым-чаяанныг артист.

Ооң талантызын улуг мастерлер өзүлүг-ла чогуур өйүнде эскерип каан. Республиканың музыка училищезинге ооң башкызы ССРЭ-ниң улустуң артизи ат-сураглыг бурят ыраажы Л. Линховоин турган, а Ленинградтың консерваториязынга ол Л. Линховоинниң башкызы И. И. Илешковтуң удуртулгазы-биле өөренип ажылдап турган. Ол анаа ийи-чаңгыстың ыры күүселдезинин талазы-биле берге болгаш нарын школаны эрткен. Консерваторияны доозуп тура, Даргомыжскийниң «Русалказында» Мельниктин эң берге партиязының бас репертуарын ырлап күүсеткен. Студент турган-ла ийи-чаңгыстың ыры күүселдезинин талазы-биле Глинка аттыг II Бүгү-эвилел конкурузунга тиилекчи болуп, хүндүлүг диплом-биле ол шаңнаткан.

1966 чылда Бурятияның опера болгаш балет театрынга ажылдап өгелээрде-ле байлак арга-дуржулгалыг келген. К. Базарсадаев Бүгү-эвилелдиң гастроль каттыжышкынының Ленинград салбырының солизи, А. В. Александров аттыг Совет Армиянның Кызыл Туктуг ,шериг ансамблинин солизи, репертуарга ооң күүселдезинге дыка хөй опера ариялары кирген.

Бородиниин «Князь Игорунда» (Галицкий), Даргомыжскийнин «Русалказында» (Мельник), Гуноонуң «Фаустузунда» (Мефистофель) рольларга ыраажы улуг чедиишкиннерлиг ойнап турар. Ол опера уран чүүлүнүң онзагай талаларын дүрген шиигээдип ап, ону улам экижидерин оралдажып чоруур ыраажы болгаш актер.

Л. Линховоинниң салгакчызы болбушаан, ыраажы М. Флоловтуң «Энхэ Булат баатор» деп опералында дүжүмтсиг Бумал-ханның болгаш хоочун мерген Солбон-баторнуң — бо ийи партияны чедиишкиннинг күүсеткеш, төлептиг ыраажы дээрзин улам шынзыдып көргүскен. Ооң опера репертуарында Верди-ниң «Риголетто» деп операзында, Чайковскийниң «Евгений Онегинде» болгаш өске-даа операларда янзы-бүрү партияларны болур-чогуурубиле күүседип турар.

Вердиниң «Аттила» деп операзында ырлыг-сцена овур-хевирин тургузар талазы-биле кол партияны күүсеткеш ыраажының улуг чедиишкиннериниң бирозун болган. Ында ооң үнү күштүг, аянныг, өткүт, делгем чаңгыланып турар. Ол операны бир-ле дугаарында Таллиниң «Эстония» деп опера театрынга күүсеткен.

К. Базарсадаев амгы совет музыка-аялгаларны база улуг хандыкшыл-биле күүседир. Ооң репертуарында Прокофьевтиң, Шостаковичиниң, Кабелевскийниң чогаалдары кирип турар.

Дыңнакчылар ооң национал ырлар күүседирин база-ла магадаар. К. Базарсадаевтиң репертуарында национал аялгалар үргүлчү турар болгаш ону ол чаартып өскертип ап турар.

Совет Эвилелинде ооң барбаан хоорайлары барык ховар. Ол ышкаш ыраажының аянчоруу даштыкы чурттарга-даа чедиишкиниг эртип турар. Бо хүннерге чедир ол он чеди хире чурттарга концерттиг аалдап чораан. Ол Моол, Чехословакия, Алжир, Швеция, Норвегия, Гвинея, Франция, Шотландия болгаш өске-даа чурттарга кайгамчык чедиишкиниг концерт көргүзүп бараалгаткан.

Финляндияга ССРЭ-нин культура хүннери болуп турда, аңаа К. Базарсадаев база киришкен. Ынчан президент турган У. Кекконен: «Сибирьнин Шаляпини ырлады» деп ону үнелээн.

Талантылыг ыраажының — опера болгаш концерт эстрадазының мастериниң мурнунда ам-даа чогаадыкчы ажыл-херектер хөй.

О. КУНИЦЫН,
искусствоведение кандидады.

Редакцияның адрези: индекс 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54 карымсалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийн-ов амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, улетпүр киллизиниң 2-41-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун кедбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Чагыт № 1871

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садымының херектериниң талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—01453